

รัฐสภาสาร

ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑๒

เรื่องในเล่ม

โครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชดำริ

๑

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓

เจ้าพระยามรราชกับเกียรติคุณด้านการปกครอง

๓๒

การจัดประชุม

๓๙

LIRT

Legislative Institutional Repository of Thailand

ธันวาคม ๒๕๒๓

วัตถุประสงค์

- ★ เพื่อเผยแพร่ระบอบประชาธิปไตย
- ★ เพื่อเสนอข่าวสารวิชาการในวงงานรัฐสภา และอื่น ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ

พันเอก สงวน คำวงษา
ร้อยตรี ปณิธาน เลิศฤทธร

ผู้อำนวยการ
ผู้ช่วยผู้อำนวยการ

- * กำหนดออก
- * อัตราค่าบำรุง

เดือนละหนึ่งฉบับ
ปีละหกสิบบาท ครึ่งปีสามสิบห้าบาท

- นายบุรีรักษ์ นามวัฒน์
- * การส่งเรื่องลงรัฐสภาสาร

บรรณาธิการ
โปรดส่งที่ บรรณาธิการ
ศูนย์บริการเอกสารและค้นคว้า
สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
โทร. ๒๘๒๖๑๘๑ - ๕๕ ต่อ ๒๓๗

- นางสาวอรินญา กิรติพงศ์ไพบูลย์
- * บอกรับเป็นสมาชิก

ผู้จัดการและสมุหบัญชี
ส่งเงินล่วงหน้า ในนามผู้จัดการที่
สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา โดยเช็ค
ไปรษณีย์หรือธนาคาร สั่งจ่าย ณ ที่ทำการ
ไปรษณีย์ดุสิต

- นายแก้ว หมุ่มพยัคฆ์
- * สำนักงานหนังสือพิมพ์รัฐสภาสาร

ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา
สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
ถนนอู่ทองใน ดุสิต กรุงเทพมหานคร ๓
โทร. ๒๘๒๖๑๘๑ - ๕๕ ต่อ ๒๒๕

บทบรรณาธิการ

ปัจจุบันประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมีอยู่เพียงไม่กี่ประเทศซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วย แต่จะเห็นได้พระมหากษัตริย์ของประเทศไทยรัชกาลปัจจุบันพระองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงทำงานหนักตลอดปี โดยไม่มีเวลาส่วนพระองค์เหมือนพระมหากษัตริย์ประเทศอื่น ๆ การแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ภาคว่าง ๆ ของประเทศ มิได้หมายความว่ามีการมีเวลาเป็นของพระองค์เอง เพราะการเสด็จแต่ละครั้งไม่ทรงแต่เพียงพบกับประชาชนเท่านั้น พระองค์ยังสนใจการดำเนินชีวิต, สถานแวดล้อมและอาชีพของประชาชนเหล่านั้นด้วย ทรงสอบถามปัญหาของแต่ละแห่งที่เสด็จไปพร้อมทั้งให้คำแนะนำกับเขาเหล่านั้น และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้แล้วยังมีนายแพทย์ร่วมขบวนเสด็จเพื่อทำการรักษาประชาชนผู้เจ็บป่วย จากการพบปะกับประชาชนบ่อย ๆ ทรงทราบปัญหาของแต่ละท้องถิ่นและจริงใจ ทรงนำปัญหานั้นมาหาหนทางแก้ไข เมื่อทรงหาข้อบกพร่องได้แล้วพระองค์จะทรงประทานให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปปฏิบัติ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าพระองค์สนพระทัยปัญหาอย่างจริงจังคือในพระตำหนักจิตรลดารามี่แปลงนาสาธิต ทรงทำการปลูกข้าวเพื่อหาพันธุ์ ด้เมื่อได้ผลผลิตมาพระองค์ก็ทรงแจกจ่ายไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปเผยแพร่และส่วนหนึ่งทรงมาใช้ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ บ่อเลี้ยงปลา ทรงทำการทดลองเลี้ยงปลาหลายพันธุ์ เมื่อมีพันธุ์ มากมายพระองค์ก็ทรงแจกจ่ายเพื่อนำไปปล่อยยังแหล่งน้ำต่าง ๆ เพื่อขยายพันธุ์ ปลา เลี้ยงโคนมเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีอาชีพและสามารถผลิตเป็นอุตสาหกรรมเพื่อลดการนำเข้าประเทศ ลดดุลย์การค้ากับต่างประเทศ และยังมีอีกมากที่พระองค์ทรงทำเพื่อประชาชน เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น งานต่าง ๆ พระองค์ทรงริเริ่มทำมานานแล้ว เพราะทรงมีพระดำริว่าสิ่งที่ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น จะต้องให้ประชาชนลงมือทำงานเหล่านั้นเอง มิใช่ให้รัฐบาลช่วยเหลือแต่เพียงอย่างเดียว หากช่วยเหลือโดยที่ไม่มีการทำงานการช่วยเหลือนั้นก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใด ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าพระองค์ไม่ทรงเป็นแค่พระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น แต่ทรงเป็นพระเจ้าในหัวใจของพสกนิกรทั้งชาติด้วย

บรรณาธิการ

LIART

Legislative Institutional Repository of Thailand

ทรงพระเจริญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า คณะหนังสือพิมพ์รัฐสภาสาร

LIRT

Legislative Institutional Repository of Thailand

โครงการพัฒนาทัศนตามพระราชดำริ

โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่อันรวมถึงเวลารว่าง ส่วนพระองค์ในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจทรงเยี่ยมราษฎร ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติและ ศาสนาใด ในพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร ซึ่งทรงถือเป็นพระราชภารกิจหลัก ที่สำคัญที่สุด จึงทำให้ทอดพระเนตรเห็นสภาพความเป็นจริงและทรงเข้าพระทัยในปัญหา ความเดือดร้อนของราษฎรเหล่านั้น โดยเฉพาะผู้ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ซึ่งเป็น เกษกรส่วนใหญ่ของประเทศ นอกจากนี้ยังทรงสนพระทัยในเรื่องความเป็นอยู่ การ ศึกษ สุขภาพ อนามัย ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ของพสกนิกรทุกคน และ จากการศึกษาที่ได้ทรงพระราชปฏิสันถารในรายละเอียดกับผู้อาศัยในท้องถิ่น จึงทำให้ทรงเห็น ู่ทางในการหาทางช่วยเหลือในกรณีปัญหาดังกล่าวข้างต้น เป็นปัญหาใหญ่ของกลุ่ม ราษฎรเป็นจำนวนมาก ซึ่งมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรกรรมซึ่งเป็นเส้นเลือดใหญ่ ของเศรษฐกิจในประเทศ บางครั้งจะทรงพระราชดำริให้ดำเนินการพิจารณาจัดตั้งโครง การพัฒนาขึ้น โดยมีการร่วมมือกันระหว่างราษฎรกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องที่จะช่วยกัน วิจารณ์แก้ไขปัญหาค้าง ๆ และพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ุ่ฝ่าย สำหรับผลประโยชน์ที่จะได้รับก็คือ ทำให้ราษฎรกับข้าราชการรู้จักทำงานร่วม กัน ทำให้เกิดความเข้าใจและความสามัคคีขึ้น ส่วนในหมู่ข้าราชการจากส่วนต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคก็จะมีประสานงานกันอย่างใกล้ชิด และมี ประสิทธิภาพอันจะทำให้การดำเนินงานมีความคล่องตัว รวดเร็วและได้ผลสมบูรณ์เต็มที่

อนึ่ง ก่อนที่จะทรงพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการแต่ละโครงการนั้น ไม่ว่าจะ ึ้นโครงการประเภทใด ประเภทแรก จะทรงศึกษาพิจารณา และปรึกษากับเจ้าหน้าที่ ี่เกี่ยวข้อง ตลอดจนตัวแทนราษฎรในท้องที่อย่างละเอียดถี่ถ้วน ที่สำคัญที่สุดก็คือ จะ ครงนั้นอยู่เสมอว่าพระราชดำริต่าง ๆ เป็นเพียงข้อเสนอแนะเท่านั้น หากผู้หรือผู้มิวชา ารเห็นว่าไม่เหมาะสมด้วยประการใดก็ตาม ก็สามารถทักท้วงแก้ไขในการประชุม ปรึกษาหารือได้ตลอดเวลา เพื่อให้ถูกต้องตามหลักวิชาการตลอดจนให้เป็นการประสาน

LIART

สอดคล้องกับสถานะทางเศรษฐกิจ และนโยบายของทางราชการ ทั้งนี้หากเป็นผลดีก็อาจนำหลักการไปทดลองใช้ในส่วนภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีลักษณะปัญหาที่คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ ในการริเริ่มจัดตั้งโครงการ จะทรงคำนึงถึงความจำเป็นในการศึกษาสถานะและหาข้อมูลอย่างละเอียดในทุกแห่งทุกมุม โดยใช้หลักวิชาการและปัญหาข้อเท็จจริงที่ได้รับจากผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นนั้น ๆ ตลอดจนการรู้จักอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะด้วยความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความขยันทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การรู้จักประหยัด มีความอดทน และต้องพึ่งตัวเองให้ได้

ครั้นมีการจัดตั้งโครงการขึ้นแล้ว จะทรงติดตามผลงานความก้าวหน้าตลอดจนปัญหาอุปสรรคทุกกระยะ เมื่อมีโอกาสก็เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรกิจการซึ่งก่อนนั้นจะทรงสละเวลาเพื่อทรงศึกษาจากรายงาน ที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องส่งขึ้นทูลเกล้าถวายอย่างถี่ถ้วน หากสิ่งใดไม่คุ้มค่ากับการลงทุนลงแรง ก็จะเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม หากสิ่งใดเป็นผลดีจะยึดเป็นหลักในการดำเนินงานต่อไป สิ่งใดเป็นประโยชน์ก็จะมี การสาธิตให้ราษฎรศึกษาเป็นแบบอย่าง โดยมีความเคร่งครัดในการใช้วัสดุพื้นบ้านที่ราษฎรจะนำไปทำได้จริง ๆ ในการนี้จะทรงส่งเสริมอาชีพของราษฎรไปในเวลาเดียวกันด้วย อาทิ อุตสาหกรรมในครัวเรือนต่าง ๆ การส่งเสริมบำรุงพันธุ์ สัตว์ซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานความช่วยเหลือต่าง ๆ ในระยะเริ่มแรก เพื่อให้ราษฎรรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และยังเป็นหารรายได้พิเศษสำหรับครอบครัวอีกด้วย พระราชดำริที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือการฝึกให้ราษฎรรู้จักการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดินและวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรให้เต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกทำปุ๋ยคอก และปุ๋ยหมัก สำหรับใช้ในการเพาะปลูกซึ่งจะเป็นการช่วยอนุรักษ์ดินและเป็นการประหยัดทุนทรัพย์ในการจัดซื้อปุ๋ยวิทยาศาสตร์ซึ่งมีราคาแพงมาก นอกจากนี้ ยังไม่ทรงสนับสนุนให้เกษตรกรใช้เครื่องจักรกลโดยไม่จำเป็น

สำหรับโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาที่ดิน ที่ดำเนินการตามพระราชดำริ อาจแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะของโครงการ ดังต่อไปนี้

โครงการหลวงพัฒนาภาคเหนือ

ในการเสด็จฯ ทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ในบริเวณจังหวัดภาคเหนือ ได้ทอดพระเนตรเห็นการทำลายป่าต้นน้ำลำธารของราษฎรชาวไทยภูเขา โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น ถางพื้นที่ป่าทำไร่เลื่อนลอยและปลูกฝิ่นตลอดจนพืชไร่อื่น ๆ ตามบุญตามกรรมโดยไม่มีแผนงาน ซึ่งนับว่าเป็นผลเสียหายแก่ทรัพยากรอันสำคัญยิ่งของชาติ เนื่องจากป่าเขาทางภาคเหนือ เป็นต้นกำเนิดแม่น้ำสำคัญ ๆ หลายสายด้วยกัน หากถูกทำลายหมดแล้ว ปัญหาที่จะตามมาคือ การสูญเสียบ่าอันมีค่า การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งและอุทกภัยในฤดูน้ำหลาก นอกจากนั้น การปลูกฝิ่น จะเห็นได้ว่าไม่เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่อย่างใดเลย กล่าวคือ ราคาผลผลิตที่ผู้เพาะปลูกได้รับก็นับว่าน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานที่ลงไป รัฐก็ไม่สามารถเก็บภาษีได้ เนื่องจากเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ประการสำคัญคือ ฝิ่นที่ผลิตได้จะมีผู้นำไปแปรสภาพเป็นยาเสพติดร้ายแรง ซึ่งมอมเมาบ่อนทำลายเยาวชนของชาติอยู่ในขณะนี้ และทำให้ภาพพจน์ของประเทศเสียไปในสายตาทั้งชาติในฐานะประเทศผู้ผลิต จึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการหลวงพัฒนาภาคเหนือขึ้นมา โดยดำเนินงานร่วมกับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชาวไทยภูเขาขององค์การ

LI RT

สหประชาชาติเพื่อสำรวจข้อมูลต่าง ๆ จัดตั้งสถานีทดลองปลูกพืชฤดูหนาว โดยได้รับความช่วยเหลือในเรื่องพันธุ์ไม้ผล ตลอดจนพันธุ์สัตว์ จากมิตรประเทศที่สนใจในโครงการฯ ทั้งนี้ เพื่อทดลองและวิจัยเรื่องพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศของบริเวณเขาสูงที่ราษฎรชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่อย่างละเอียดทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้เพื่อจะได้แนะนำส่งเสริมให้ราษฎรเหล่านั้น นำพันธุ์พืชไปเพาะปลูกเป็นการถาวรแทนการโยกย้ายที่ ลากถางป่าทำไร่เลื่อนลอย ตลอดจนนำพันธุ์สัตว์ไปเลี้ยงขยายพันธุ์ ซึ่งหากปฏิบัติตามคำแนะนำ และการสาธิตของเจ้าหน้าที่ ก็จะสามารถทำรายได้มากกว่าการปลูกฝิ่น และสามารถอยู่เป็นที่ถาวรตลอดไป ทั้งยังเป็นการศึกษาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายอีกด้วย ในกรณี ทางโครงการฯ ได้ดำเนินการศึกษาในเรื่องการเก็บรักษาผลิตผลการขนส่งไปสู่ตลาด และการจัดหาตลาดสำหรับส่งผลิตผลไปจำหน่ายทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศโดยได้ราคาเป็นธรรม และสามารถส่งผลิตผลไปจำหน่ายได้เป็นการถาวร ในการดำเนินงานโครงการฯ ได้มีการคัดเลือกหมู่บ้านชาวไทยภูเขาในท้องที่ต่าง ๆ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจัดตั้งเป็นหมู่บ้านหลัก ซึ่งจะมีหมู่บ้านบริวารจำนวนหนึ่ง ทั้งนี้เป็นที่ทดลองและวิจัยในเรื่องการปลูกพืชทดแทน และการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ในสภาพตามความเป็นจริง ตลอดจนฝึกอบรมราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียง ให้เข้าใจในหลักวิชาการเกษตรที่สูง และการสัตว์บาล

ในการนี้ ยังได้มี โครงการเร่งด่วนที่สำคัญคือ โครงการหลวงพัฒนาต้นน้ำ ซึ่งดำเนินการปลูกป่าทดแทน เพื่อทดลองค้นคว้าหาพันธุ์ไม้ยืนต้นที่เหมาะสมเพื่อนำไปปลูกทดแทนตามบริเวณป่าที่ถูกทำลาย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการปรับปรุงบริเวณต้นน้ำ โดยได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากกรมป่าไม้

โครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์

โดยเหตุที่ทรงตระหนักในปัญหาใหญ่ที่สุด ปัญหาหนึ่งของประเทศขณะนี้ คือ **ปัญหาชาวไร่ชาวนาไม่มีที่ดินทำกินของตนเองเป็นหลักแหล่งอย่างเพียงพอ** ด้วยเหตุนี้ จึงทรงมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยได้รับความร่วมมือจากกระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ ของทางราชการ และความเกื้อกูลสนับสนุนของเอกชนที่มองเห็นปัญหาและ

ความปรารถนาที่จะช่วยแก้ปัญหาของบ้านเมืองตามกำลังความสามารถดำเนินการพัฒนา
 ดินที่รกร้างว่างเปล่า ซึ่งหมดสภาพป่าสงวนของชาติแล้ว ให้มีสภาพเป็นที่ดินอุดมสมบูรณ์
 ดยเลือกหาที่ดินทำการวิจัยพื้นที่และค้นคว้าหาข้อมูลจากการทดลองปลูกพืช แล้วทำการ
 กเบิกที่ดิน สร้างบ่อน้ำและสิ่งจำเป็นให้เกษตรกรจำนวนน้อยเข้าทดลองทำการเพาะ
 ลุก เมื่อปรากฏ "ผลในทางดี" จึงขยายที่ดินให้ราษฎรที่ต้องการช่วยตัวเอง และช่วยเหลือ
 ึ่งกันและกันเข้าทำกิน โดยจัดสรรที่ดินให้เพียงพอกองแผนผังและกฎเกณฑ์ที่วางไว้ แล้ว
 ัดตั้งเป็นหมู่บ้านเพื่อให้เกษตรกรพร้อมใจรวมกันเป็นกลุ่มก้อน ก่อตั้งสหกรณ์การเกษตร

นสำหรับประโยชน์ในการอาชีพของตน และเพื่อให้มีทุนหมุนเวียนในการใช้จ่ายใน
 ะยะเริ่มแรกโดยอาศัยความร่วมมือของทางราชการ สหกรณ์จะเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน
 ในส่วนรวม เพื่อรักษาไว้มิให้ที่ดินที่เกษตรกรได้เข้าทำกินแล้วหลุดมือไปได้ สำหรับ
 ษะกรรผู้เป็นสมาชิกจะได้รับสิทธิทำกินในที่ดินที่ได้รับจัดสรรตลอดไปชั่วลูกชั่วหลาน
 หกรณ์ยังทำหน้าที่รับข้อผลผลิตและหาตลาด ตลอดจนจัดหาเครื่องอุปโภคและบริโภค
 จำเป็นมาจำหน่ายแก่สมาชิก และอาจขยายให้เป็นรูปสหกรณ์เอนกประสงค์ต่อไปใน
 าวนี้ ทางราชการจะดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์ด้วยการสร้างถนน พัฒนาแหล่ง

LI RT

น้ำ เพื่อการเกษตรและการบริโภคพัฒนาการปลูกพืชการบำรุงที่ดิน การปลูกหญ้าพันธุ์ดี การเลี้ยงสัตว์ การฝึกสอนวิชาชีพเกี่ยวกับอุตสาหกรรมในครัวเรือน การสาธิตการทำปุ๋ยหมัก และปุ๋ยคอก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเกษตรทั้งศูนย์ย่อยและศูนย์ใหญ่ เพื่อทำหน้าที่อบรมให้สมาชิกในหมู่บ้านสหกรณ์มีความสามัคคี และมีเมตตาจิตซึ่งกันและกันเพื่อให้สามารถพึ่งตัวเองได้ ตลอดจนให้ตระหนักในบุญคุณของรัฐบาลที่ช่วยบุกเบิกที่ดินและให้ความช่วยเหลืออื่น ๆ สำหรับกิจการอันเกี่ยวกับส่วนรวมของหมู่บ้านสหกรณ์จะดำเนินไปภายใต้ความรับผิดชอบของคณะกรรมการหมู่บ้านสหกรณ์ซึ่งสมาชิกเป็นผู้เลือกขึ้นมา พระราชประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การอยู่ร่วมกับเกษตรกรซึ่งอยู่นอกเขตโครงการด้วยความสามัคคีกลมเกลียวกัน รู้จักช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันในทุก ๆ ด้าน

โครงการระบายน้ำตามพระราชดำริ

ในการเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรในจังหวัดภาคใต้ เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่าในบริเวณพื้นที่จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดใกล้เคียง มีพรุ (คือที่ที่มีน้ำขังตลอดปี) หลายลูก และในฤดูมรสุมกระแสน้ำจะไหลเอ่อจากพรุท่วมล้นเข้าไรรายาษฎรเสียหายเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ยังไม่สามารถใช้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำได้ เนื่องจากน้ำมีปริมาณกรดสูงเกินไป สำหรับประโยชน์ที่พอมักน้อยมากก็คือ เป็นแหล่งที่มัตันกระจุยขึ้นสำหรับราษฎรนำไปสานเสื่อเป็นอาชีพ ในระหว่างเสด็จฯ ประทับแรม ณ พระตำหนัก ทักษิณราชนิเวศน์ ได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรพรุในพื้นที่ต่าง ๆ ในเขตจังหวัดนราธิวาสและจังหวัดใกล้เคียง และได้พระราชทานกระแสพระราชดำริให้ดำเนินการขุดคลองเพื่อระบายน้ำออกจากพรดังกล่าวโดยให้ดำเนินงานโดยเร่งด่วน เพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎรทั้งตำบลทุกภัย การป้องกันน้ำเค็มหนุนขึ้นมายังบริเวณพื้นที่เพาะปลูก นอกจากนี้ ยังจะเป็นการปรับปรุงที่ดิน เพื่อการเกษตรและเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนบ่อเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด ในการนี้ กรมชลประทานและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันวางแผนขุดคลองระบายน้ำจากพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งน้ำท่วมเกือบทุกปี

ห้มีทางน้ำไหลออกสู่ทะเลโดยขุดคลองเชื่อมกับทางระบายน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งขุดลอก แล้วก่อสร้างประตูระบายปากคลองระบายน้ำเพื่อทำหน้าที่บังคับปริมาณน้ำ ก่อสร้างอาคาร ระกอบต่าง ๆ เช่น สะพานคอนกรีต ท่อระบายน้ำ ท่อรับน้ำ การสร้างทำนบที่ดิน ละคันกันน้ำเค็มป้องกันมิให้ ไหลย้อนเข้าไปในบริเวณเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งฤดู ฝนนอกจากนั้น ยังมีการขุดลอกคลองธรรมชาติเพื่อช่วยให้สามารถระบายน้ำออกได้ ปริมาณมากขึ้น หลังจากนั้น ก็ได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรผลงานความก้าวหน้าเป็น ระจำ ซึ่งปรากฏว่าได้ผลดีตามเป้าหมายที่วางไว้ เพราะสามารถระบายน้ำออกจาก ทุ่ง จนพื้นที่บางแห่งสามารถปลูกข้าวได้เป็นเนื้อที่หลายหมื่นไร่ ต่อมาได้พระราช านกระแสพระราชดำรัสให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเตรียมวางแผนพัฒนาที่ดินให้ได้ ระเบียบสูงสุด อาทิการพัฒนาที่ดินที่จะใช้เป็นที่ปลูกทุ่งเลี้ยงสัตว์ การปรับปรุงแหล่ง ้ำในบริเวณพรุให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ ปลาน้ำจืด ซึ่งเมื่อน้ำมีการถ่ายเทและปริมาณ ร์ติในพรุหมดไปแล้ว ก็อาจขุดคลอง ขอยแยกจากคลองระบายน้ำสายใหญ่ เพื่อส่งน้ำ ึ่งเอการชลประทานไปยังพื้นที่เพาะปลูกที่ขาดแคลนน้ำได้อีกด้วย

เมื่อได้ศึกษาพิจารณาโครงการต่างๆ ดังกล่าวโดยละเอียด ก็จะทำให้เกิดความ ะทับใจในพระอัจฉริยภาพ ที่ทรงคุณลักษณะแห่งความเป็นผู้นำของชาติอย่างครบ วั่น ทรงเล็งเห็นและวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ อย่างถูกต้อง แล้วทรงแสวงหาที่จะแก้ปัญหา เหล่านั้นด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงมีพระอัจฉริยะในการโน้มน้าวใจคน ให้สามารถ วมกำลังรวมทุนและทรัพยากรที่จำเป็น นำมาประกอบในการหาข้อมูลสำหรับวางแผน ละโครงการ ด้วยพระราชวิจรรณญาณอันสุขุมคัมภีรภาพทุกขั้นตอน ทั้งทรงมีพระ ัจฉริยะในการพระราชทานความบันเทิงใจ ให้ผู้ที่เข้าร่วมในการดำเนินโครงการใช้ วมเพียรพยายามอย่างเต็มที่เพื่อสร้างความสำเร็จสมดังพระราชปณิธาน.

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัวย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรง
คุณแก่บ้านเมืองนานัปการ เนื้อหาสาระที่นำมาลงในฉบับนี้ คงไม่ต่างไปกว่าพระราช
ประวัติ ได้รับการตีพิมพ์มาแล้วในหนังสือต่าง ๆ แต่ยังคงมีเนื้อหาและความบางตอนที่ผู้
เขียนได้นำมาลงไว้ ซึ่งเป็นความที่น่าสนใจอย่างยิ่ง รัฐสภาสารจึงขอเชิญเชิญบทความเรื่อง
นี้ จากข้อเขียนของคุณหญิง สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา มาลงไว้ฉบับนี้

บรรณาธิการ

LIART

Legislative Institutional Repository of Thailand

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดย คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

บทนำ

“วันขึ้นวันถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้า” “วันขึ้นวันสมเด็จพระปิยะมหาราช” “วันขึ้นวันไหว้พระพุทธเจ้าหลวง” คนไทยทั่วประเทศพูดคำเหล่านี้มาตลอดหกสิบกว่าปีแล้ว เมื่อถึงวันที่ ๒๓ ตุลาคม ของทุก ๆ ปี ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ นักเรียน คนเฒ่าคนแก่ พ่อค้าแม่ค้า ข้าราชการ ต่างก็พูดกันถึง

คนในกรุงเทพฯ มักจะพูดว่า “วันถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้า” ซึ่งเขาหมายถึงไปไหว้พระบรมรูปทรงม้า อนุสาวรีย์ที่ตั้งอยู่กลางลานสวนดุสิต คำว่า “วันถวายบังคมสมเด็จพระปิยะมหาราช” นั้น พูดกันทั้งคนในกรุงและนอกกรุง ในต่างจังหวัดนอกกรุงนั้นเขาไปถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระปิยะมหาราชที่ศาลากลาง ส่วนคำว่า “ไหว้หรือถวายบังคมพระพุทธเจ้าหลวง” นั้น คนแก่ ๆ รุ่นปู่ย่าตายายของเรามากก็พูดกันทั่วไป

เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคมของทุก ๆ ปีมาถึง ข้าราชการและโรงเรียนจะหยุดหนึ่งวัน ประชาชน พ่อค้า ข้าราชการ และนักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ ต่างยกขบวนถือพวงมาลาคือพวงดอกไม้ใหญ่ตกแต่งงดงาม เดินกันเป็นแถวตรงไปยังจุดหมายที่จะถวายบังคม แต่ละคนแต่งกายสะอาดตา พิธีที่จัดขึ้นในสถานที่มิ่งงานก็ประดับประดาด้วยดอกไม้ เครื่องบูชาต่าง ๆ หอมกลิ่นดอกไม้สดกลิ่นธูปกลิ่นเทียนฟุ้งระยิบไปทั่วบริเวณงาน

กับบุคคลผู้คนไทยต่างไปถวายบังคม คือกราบไหว้ด้วยพวงมาลาหรือช่อดอกไม้น้อยใหญ่หรือธูปเทียนจุดบูชาเป็นพิธีในวันที่ ๒๓ ตุลาคมทุก ๆ ปีนั้น คือใครเล่า นักเรียนทุกคนแม้แต่เด็กอนุบาลเล็ก ๆ ก็ตอบได้ว่า คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ ในพระราชวงศ์จักรี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพมหานครของเราทั้งหลายนี้เอง พระองค์มีพระนามที่ประชาชนถวายไว้ว่า “สมเด็จพระ

LIART

พระปิยะมหาราช” มีความหมายว่า พระมหากษัตริย์ยิ่งใหญ่ที่ประชาชนรักยิ่งนัก ปู่ย่า ตายายของเราถวายพระนามว่า “พระพุทธเจ้าหลวง” ก็เพราะเคารพพระองค์เทียบเท่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นธรรมเนียมโบราณสำหรับเรียกพระมหากษัตริย์ ซึ่ง สวรรคตไปแล้ว และราษฎรรักเคารพยิ่งบิดามารดา

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสของพระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ ของกรุงเทพฯ กรมสมเด็จพระ เทพศิรินทราบรมราชินี พระองค์มีพระเจ้าพี่พระเจ้าน้องหญิงชาย หลายพระองค์แต่พระองค์เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ สมเด็จพระบรมชนกนาถ (คำทั่วไป ใช้ว่า บิดาหรือพ่อ) ทรงรักมากที่สุด และทรงเรียกพระองค์ว่า “พ่อใหญ่” ทรงแต่งตั้งพระองค์เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ มีพระนามไพเราะและยาว มาก จารึกไว้ในแผ่นทองคำ เรียกว่า **พระสุพรรณบัฏ**

สมเด็จพระบรมชนกนาถ ทรงอบรมเลี้ยงดู เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์อย่างใกล้ชิดมา ตั้งแต่พระชนมายุ (คืออายุ) ยังน้อย เสด็จไปไหนไม่ว่าใกล้หรือไกล ตลอดจนไปหัวเมือง ต่าง ๆ ก็ทรงพาเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ไปด้วยมิได้ขาด เมื่อทรงพระเยาว์ (คือยังเล็กมาก) ถ้าเสด็จโดยพระเสลี่ยง ซึ่งเป็นเกี้ยวสวยงามมีคานหาม เจ้าฟ้าก็ทรงนั่งบนพระเพลา (คือตัก) ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ ถ้าเสด็จโดยรถม้า ซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนาถ ทรงขับเองก็ประทับข้าง ๆ พระองค์ พร้อมด้วยพระเจ้าพี่พระเจ้าน้องเล็ก ๆ องค์อื่น ๆ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ทรงรักพระเจ้าพี่พระเจ้าน้องของพระองค์ยิ่งนัก เมื่อเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ทรงได้รับการอบรมสั่งสอนจากสมเด็จพระบรมชนกนาถแต่ทรงพระเยาว์ ได้ตามเสด็จ อย่างใกล้ชิด ได้ทรงพบเห็นสิ่งต่าง ๆ มากมายเช่นนั้น พระองค์มีพระสติปัญญาเฉลียว ฉลาดอยู่แล้ว จึงทรงรอบรู้มากกว่าเด็กธรรมดา และทรงรักประชาชนไทยมาแต่พระชน มายุน้อย ๆ เพราะได้พบปะเวลาเสด็จออกนอกวังหลวงกับสมเด็จพระบรมชนกนาถอยู่ เสมอ ๆ

ทรงศึกษาวิชาหนังสือ

เมื่อทรงเจริญพระชนม์ (คือเติบโต) พอจะเรียนหนังสือได้ สมเด็จพระบรมชนกชนนี ก็ทรงจัดให้เรียนพร้อมกับเจ้านายเล็ก ๆ และบุตรหลานข้าราชการในวัง โดยมีพระญาติผู้ใหญ่บ้าง ครูอาจารย์ที่เป็นข้าราชการในวังหลวงบ้างเป็นผู้สอน เมื่อรื่อยสืบกว่าบิมาแล้วยังไม่มีโรงเรียนตงชนเหมือนทุกวันนี้ เด็กผู้ชายมักเล่าเรียนกับพระสงฆ์ในวัด เด็กผู้หญิงมักเรียนการครัว เย็บปักถักร้อยอยู่ในบ้าน พระองค์ทรงเรียนวิชาหนังสือไทย หนังสือบาลี และหนังสืออังกฤษ โดยจ้างครูฝรั่ง ๆ มาจากสิงคโปร์ ทั้งยังต้องทรงศึกษาวิชานักรบ เช่น ตีกระบี่ กระบอง มวยปล้ำ ยิงปืน ฝึกทหาร ชี่ม้า ข้างให้ชำนาญ ลูกผู้ชายไทย เมื่อสมัยรื่อยสืบไปต้องเรียนไว้ป้องกันตัวและป้องกันชาติบ้านเมือง ก็เหมือนกับที่เราเรียนวิชาทหารทุกวันนี้เช่นกัน พระองค์ยังต้องทรงฝึกการรำแบบไทย การดนตรีไทยอีกเป็นพิเศษ

ทรงพระผนวชเป็นสามเณร

สมเด็จพระบรมราชชนนีของเจ้าฟ้าทรงพระประจวบ (คือเจ้บ) และสวรรคตเมื่อเจ้าฟ้ามี่พระชนมายุได้ ๙ พรรษา หลังจากเจ้าฟ้าทรงโสกันต์ (คือโกนจุก) แล้วไม่นาน สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงแต่งตั้งเจ้าฟ้าเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นพิมณศวรสุรสังกาศ ต่อมาเลื่อนเป็นกรมขุนพิณิตประชานาถ พระชนมายุ ๑๓ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่เราเรียกกันว่าวัดพระแก้วมรกต มีขบวนแห่ใหญ่ให้ประชาชนชม แล้วเสด็จไปจำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวรวิหาร ณ พระตำหนักบนหยา อันเคยเป็นที่ประทับ (คือที่อยู่) ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ ครั้นที่ทรงพระผนวกเป็นพระภิกษุอยู่หลายปีก่อนเสวยราชย์ สามเณรเจ้าฟ้าทรงผนวชนานถึง ๖ เดือน เล่าเรียนพุทธศาสนาและฝึกเทศน์ได้ดี

สมเด็จพระชนกนาถมีความรู้ทางพุทธศาสนาและการพระราชนิพนธ์ (คือแต่งหนังสือ) อย่างดียิ่ง ทรงแต่งมหาชาติกัณฑ์สักบรรพชนเป็นพิเศษ เป็นตอนที่พระอินทร์มาหาพระเวสสันดร สำหรับสามเณรเจ้าฟ้าจะได้เทศน์มหาชาติถวายสมเด็จพระบรมชนก

LIART

ขนาดและพระญาติใหญ่น้อย ครั้นนั้นพระเจ้าลูกเธอหลายพระองค์ช่วยกันแต่งเครื่องบูชา
 กัณฑ์เทศน์เรียกว่า **กระจาดใหญ่** ทำเป็นรูปเรือสำเภานาดเท่าเรือสำเภาจริง ๆ ใส่
 ของถวายมากมายวางไว้บนปากเรือ เหมือนกับสินค้าวางขายบนเรือสำเภาแต่โบราณ ใช้
 ผลไม้และอาหารต่าง ๆ ประดับเป็นรูปสัตว์น้ำและคลื่นรอบ ๆ เรือสำเภา แล้วตั้งกระจาด
 รูปเรือสำเภาไว้ให้ประชาชนชมตรงหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ริมกำแพงวัดพระแก้ว ฯ
 สามเณรสามเจ้าฟ้าทรงเทศน์ได้ไพเราะ

ประชาชนชื่นชมองค์สามเณรน้อยมาก และสนุกสนานกับการได้ชมกระจาด
 บูชา กัณฑ์เทศน์อันสวยงามน่าตื่นตาตื่นใจ

ทรงปฏิบัติราชการ

หลังจากทรงลาผนวชจากสามเณรแล้ว เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ต้องทรงรับใช้ใกล้ชิด
 ขีตองคค์สมเด็จพระบรมชนกนาถมากยิ่งขึ้น เพื่อทรงรับการอบรมสั่งสอนข้อราชการ
 เบื้องต้นเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี พระราชพิธีต่างๆ
 ของหลวงและพิธีของคนไทยทั่วไป เช่น พิธีทางศาสนาพุทธ มี ทำบุญเข้าพรรษา พิธี
 ประจําปี เช่น พิธีตรุษ สารท ลอยกระทง เป็นต้นต้องประทับอยู่ติดกันเกินเที่ยงคืนเสมอ
 ทรงทพระชนมายุยังน้อยเพียง ๑๒-๑๓ ปีเท่านั้น เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถมีข้อราช-
 การใดเป็นส่วนพระองค์ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ก็ต้องเชิญพระราชกระแส (คือคำพูด) นั้น ๆ
 ไปยังเจ้านายหรือข้าราชการในเขตวังหลวง ทุก ๆ เข้าก็ต้องเสด็จข้ามฟากน้ำหน้าวังหลวง
 ไปยังบ้านเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ผู้ที่สมเด็จพระบรมชนกนาถ
 ทรงนับถือและใช้สอยใกล้ชิด ทั้งยังเป็นพระอาจารย์สอนวิชาการถวาย เจ้าฟ้าจุฬาลง-
 กรณ์ด้วย ท่านผู้นี้จะเป็นคนสำคัญของเมืองไทยที่จะกล่าวต่อไปข้างหน้า

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิศประขานาถ ทรง
 รับราชการเป็นผู้บังคับบัญชากรมมหาดเล็ก คือกรมของผู้ที่รับใช้พระมหากษัตริย์ในวัง มี
 ข้าราชการรุ่นเด็ก ๆ ทำหน้าที่พิเศษ แต่งเครื่องแบบทหาร คอยไล่เอากาที่มารบกวนเป็นฝูงๆ
 ในวังหลวงตอนเช้า ๆ เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จลงทรงบาตร (คือตักบาตร) เจ้า

ฝ่ายทรงปฏิบัติงานในกรมทหารบกวังหน้ากรมล้อมพระราชวังคือ ทหารล้อมของกันวัง และต่อมาทรงรับราชการกรมพระคลัง ทั้งที่พระชนมายุก็เพียง ๑๓ — ๑๔ พรรษาเท่านั้น

วังหน้าหรือสมเด็จพระบวรราชเจ้า

วังหน้าหรือเรียกทางราชการว่า สมเด็จพระบวรราชเจ้าหรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็คือ รัชทายาทที่จะสืบราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อไป พระราชวังบวรหรือสถานที่ตั้งวังหน้าคือส่วนที่เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในปัจจุบันนี้ สร้างเป็นวังนามาตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก วังหน้าในรัชกาลสมเด็จพระบรมชนกนาถเป็นพระบรมราชปิตุลา (คืออา) ของเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงแต่งตั้งวังหน้าองค์นี้ให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่สองรองจากพระองค์ท่าน ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเป็นพระอนุชาธิราช (คือน้องชาย) ของสมเด็จพระบรมชนกนาถ วังหน้าทรงศึกษาภาษาอังกฤษเหมือนกับสมเด็จพระบรมชนกนาถและโปรดการฝึกทหารแบบฝรั่ง ทรงนิยมธรรมเนียมดี ๆ ของฝรั่ง

วังหน้าทรงรักเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์มาก เมื่อทรงประชวรหนัก ทรงเรียกเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์เข้าไปใกล้ ๆ ยกพระหัตถ์ลูบพระเศียรเจ้าฟ้าแล้วตรัส (คือพูด) ว่า “เจ้าใหญ่นี้แหละจะได้เป็นที่พึ่งของน้อง ๆ” คำตรัสนี้เป็นจริงในเวลาต่อมา ผู้ใหญ่เก่า ๆ เล่าว่าเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ยังเจริญพระชนม์ (คือยังโตขึ้น) ก็ยิ่งเหมือนพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ วังหน้าองค์นี้มาก มีพระกายสูงโปร่งองอาจ งดงาม แม้สมเด็จพระบรมชนกนาถก็ตรัสตั้งนี้

วังหน้าสวรรคต

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือสมเด็จพระบรมชนกนาถของเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ มิได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดเป็นวังหน้าแทนแต่เจ้านายและข้าราชการตลอดจนประชาชนต่างแน่ใจอยู่แล้ว ตำแหน่งวังหน้าองค์ใหม่ต้องได้แก่ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยประศาสน์ แม้แต่ชาวอังกฤษผู้ปกครองสิงคโปร์ครั้งนั้นก็ยกย่องชมเชยไว้เป็นต้วหนึ่งชื่อว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลง-

ลงกรณ์ทรงเฉลียวฉลาด เป็นผู้ใหญ่มากแต่พระชนมายุยังไม่ยืนคงได้เป็นวังหน้าแน่นอน
พระเจ้าแผ่นดินที่ ๓ แห่งฝรั่งเศสได้ส่งพระแสง (คืออาวุธ) กระบี่มาถวาย ๒ องค์
(คือ ๒ เล่ม) องค์ใหญ่ (คือเล่มใหญ่) ถวายสมเด็จพระบรมชนก องค์เล็กถวายเจ้าฟ้า-
จุฬาลงกรณ์ โดยจารึกอักษรฝรั่งเศสไว้บนกระบี่ว่า “ของสมเด็จพระยุพราชสยาม” แปลว่า
ของกษัตริย์พระองค์น้อยแห่งสยาม

สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงใช้เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์เสด็จออกรับและเยี่ยมราชทูต
ต่างประเทศที่เข้ามาเฝ้าพระมหากษัตริย์ไทย เป็นการเสด็จแทนพระองค์เพื่อทรงฝึกหัด
รับรองแขกเมืองต่างประเทศไว้ เคยโปรดให้กรมหมื่นบวรวิชัยชาญ พระโอรสของพระบาท
สมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ตามเสด็จเจ้าฟ้าในเวลาเสด็จเยี่ยมราชทูตฝรั่ง บางครั้งมีเจ้านายผู้-
ใหญ่กำกับไปด้วย ครั้งหนึ่งเจ้าฟ้าเสด็จเยี่ยมราชทูตฝรั่งในเรือใหญ่ที่เข้าใช้เดินทางเข้ามา
ถึงกรุงเทพฯ ราชทูตและทหารเรือของเขายังคงประจำเรือ แต่งกายเต็มยศ และยังขึ้น
ค้ำรับเสด็จเจ้าฟ้าอย่างเต็มทีเหมือนสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จมาเอง ขณะนั้นเจ้า-
ฟ้าพระชนมายุเพียง ๙ พรรษาเท่านั้น

พระตำหนักสวนกุหลาบซึ่งกลายเป็นโรงเรียนแห่งแรกของเมืองไทย

เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพินิตประชานาถ ทรง
ลาผนวชจากสามเณรแล้วนั้น สมเด็จพระบรมชนกนาถได้โปรดให้สร้างพระตำหนักขึ้น
ในเขตวังหลวงตรงที่เป็นสวนต้นกุหลาบ จึงเรียกว่า พระตำหนักสวนกุหลาบ อยู่ใกล้ที่
ประทับของสมเด็จพระบรมชนกนาถเพื่อจะได้เสด็จไปปฏิบัติรับใช้และรับการอบรมสั่งสอน
ข้อราชการจากสมเด็จพระบรมชนกนาถได้สะดวกในเวลาจำเป็นได้เฝ้ามาแล้ว บรรดา
เจ้าพนักงานผู้ชายและข้าราชการรุ่นหนุ่ม ๆ ที่รับใช้ใกล้ชิดในวังหลวง ต่างพากันไปเล่า
เรียนพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นที่พระตำหนักนั้นเสมอ ภาษาอังกฤษ และขนบ
ธรรมเนียมฝรั่งที่งดงามเหมาะแก่คนไทยจะปรับปรุงใช้บ้างเพื่อจะได้เจริญก้าวหน้าก็เริ่มขึ้น
ณ ที่นี้ บรรดาผู้ที่ไปมาหาสู่ ณ พระตำหนักนี้ ล้วนรักและนับถือเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ยิ่ง
นัก

ริมแม่น้ำใกล้พระตำหนัก มีแพเป็นที่พบปะเล่นหัวกันเหมือนเป็นสโมสรคือ สถานที่พบปะพูดคุยกันของเราสมัยนั้น เจ้านายรุ่นเล็ก ๆ ก็ตามเจ้านายพี่น้องรุ่นหนุ่ม ๆ ไปด้วยแม่เจ้านายชั้นผู้ใหญ่บางท่านที่เป็นคนมีความรู้ทันสมัย ก็ยังได้อาศัยแพหลังสนทนาปราศรัยกันเป็นที่รื่นเริง เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถ โปรดให้เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ศึกษาวิชาหนังสือต่าง ๆ พร้อมด้วย—เจ้านายข้าราชการรุ่นหนุ่ม ๆ ก็ได้ใช้สถานพระตำหนักสวนกุหลาบ—เป็นที่เล่าเรียนในระยะเวลาหลังจากลาผนวกแล้ว เจ้าพี่เจ้าน้อง และคนหนุ่ม ๆ รุ่นนี้เอง ที่ได้เข้ารับราชการช่วยบ้านเมืองให้เจริญในตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ เมื่อเจ้าฟ้า—จุฬาลงกรณ์เสด็จขึ้นเสวยราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป และก็ได้โปรดให้พระตำหนักสวนกุหลาบเป็นโรงเรียนแห่งแรกในเมืองไทย แต่บัดนี้ได้รื้อถอนหมดแล้ว คงเหลือแต่ชื่อมาใช้กับโรงเรียนสวนกุหลาบปัจจุบัน

สมเด็จพระบรมชนกนาถสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถ เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงรอบรู้วิชาการหลายอย่างเช่น พุทธศาสนา ภาษาอังกฤษ ภาษาลาติน เรื่องราวต่าง ๆ ของชนชาวยุโรป ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ดาราศาสตร์คือวิชาว่าด้วยอำนาจและความเคลื่อนไหวของดวงดาวพระองค์ทรงเชี่ยวชาญถึงขั้นคำนวณ (คือคิดเลข) ได้ว่า จะมีสุริยุปราคา จันทรุปราคา ที่ไหน เมื่อไรพระองค์ทรงคำนวณได้ว่า จะมีสุริยุปราคา ชนิดดวงอาทิตย์มืดหมดดวง เห็นได้ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ตำบลหัวว้ากอ ทางภาคใต้ของเมืองไทย จึงยกขบวนเสด็จไป ณ ที่นั้น พร้อมด้วย—สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์สมัยนั้นภาคใต้ยังเป็นป่าทึบ ไปได้แต่ทางเรือเดินทะเล แล้วบนพักค้างคืนบนพลับพลาตงบนในป่าใหญ่ ทรงเชิญฝรั่งเจ้าเมืองสิงคโปร์และพวกพ้องของเขามาดูสุริยุปราคาด้วย ครึ่งนั้นสุริยุปราคามีมืดตรงเวลาที่คำนวณไว้ไม่ผิดเลย ข้าราชการทำหน้าที่ ใครคนหนึ่ง คอยจ้องดูพระอาทิตย์เต็มที พอมีมืดดวงก็เผลอตัวร้องลั่นว่า “พลับ” ทั้งไทยทั้งฝรั่งอัศจรรย์ใจชมเชยกันแซ่งแซ่

เมื่อเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ก็เกิดประชวรไข้ป่าอย่างแรง ทรงรู้พระองค์ว่า พระอาการหนักมากต้องสวรรคตแน่ จึงตรัสสั่งสอนเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ด้วยทรงห่วงใย

LIART

เจ้าฟ้าประทับเฝ้าใช้สมเด็จพระชนกนาถไม่ยอมห่างหนึ่งคืนหนึ่งวันเต็ม ๆ ทั้งที่พระองค์เองก็ประชวรไข้ป่า ปวดพระเศียร พระกายร้อนจัด สมเด็จพระชนกนาถทรงลูบพระพักตร์เจ้าฟ้า จึงทรงทราบว่าพระราชโอรสประชวรไข้ตรัสให้เสด็จกลับไปพักรักษาพระองค์ ที่พระตำหนักสวนกุหลาบให้หายเสียก่อน เจ้าฟ้าเสด็จถึงพระตำหนักก็ล้มประชวรหนักหลายวัน ข้าพระยอด (คือพี่) มีพิชรายักษ์^{๕๕} มาประสมอีกด้วย พระอาการหนักมากทุกคนในวังหลวงต้องปกปักรักษาให้สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงทราบ เกรงจะตกพระทัยพาให้พระอาการไข้กำเริบยิ่งขึ้น

สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงห่วงใยคิดถึง “พ่อใหญ่” ของท่านยิ่งนัก ด้วยไม่ได้เห็นพระพักตร์อีกเลย รับสั่งถามใคร ๆ ว่า “พ่อใหญ่ยังอยู่หรือตายแล้ว” พระอาการก็หนักลงทุกวัน ๆ ทุกคนก็ปกปักรักษาให้ “พ่อใหญ่” ทรงทราบพระอาการของสมเด็จพระบรมชนกนาถเช่นกัน สมเด็จพระบรมชนกนาถโปรดให้พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงองค์หนึ่งเชิญพระประคำสายสร้อยลูกประคำทองไปพระราชทานแก่เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ พระประคำทองเส้นนั้นเป็นที่รักนั้อยู่ ถ้าพระมหากษัตริย์แห่งกรุงเทพฯ พระราชทานแก่เจ้านายพระองค์ใด พระองค์นั้นก็เป็นที่รักและไว้วางพระทัยของพระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตรัสกับบรรดาผู้ที่นั่งเฝ้าอยู่หน้าพระแท่นบรรทม (คือเตียงนอน) ของพระองค์ ให้ช่วยกันรักษาบ้านเมืองไว้ให้ดี จะเลือกใครเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อจากพระองค์ก็แล้วแต่จะเห็นควรเถิด ขอฝากพระราชโอรสธิดาไว้แก่ทุก ๆ คน ให้ช่วยดูแลด้วย พระองค์ทรงกล่าวคำลาพระสงฆ์ด้วยภาษาบาลี และยังตรัสเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้ผู้ที่เฝ้าอยู่เห็นว่า พระองค์ทรงมีพระสติตลอดเวลา แล้วก็เสด็จสวรรคตในเวลาตีสามวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ท่ามกลางความเศร้าโศกของคนทั้งหลาย

เลือกพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่

พระบรมวงศ์ คือเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้ประชุมพร้อมกันถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพินิตประชานาถซึ่งขณะนั้นพระชนมายุ ๑๕ พรรษา กำลังประชวรไข้ป่าและพระยอดมีพิช

พระอาการหนักมา ๑ เดือน เพิ่งทุเลาแต่ยังทรงอ่อนเพลียมาก เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นข้าราชการสำคัญที่สุดในกลุ่มผู้มาประชุมกัน ก็ให้พระยาสุรวงศ์ ไวยวัฒน์ ไปกราบทูลข่าวสวรรคตแก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ และเชิญเสด็จมาถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ มีพระกำลังอ่อนเพลียมาก ทรงพระกันแสง (คือร้องไห้) โศกเศร้าอย่างหนัก จึงต้องประทับบนพระเก้าอี้หามมาขึ้นพระที่นั่งถวายบังคมพระบรมศพ เพียงทอดพระเนตรเห็นพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถเท่านั้น เจ้าฟ้าได้แต่ยกพระหัตถ์ถวายบังคม น้ำพระเนตรพรingsพรลงทรงล้มสลบแน่นิ่งไปทันที มีบางคนคิดว่าจะสิ้นพระชนม์ตามไปอีกพระองค์หนึ่งจึงตกใจร้องออกมาว่า “พ่อคุณ พ่อจะอยู่ไปได้สักกี่วัน”

แต่ด้วยพระบารมีใหญ่หลวง และเป็นบุญของคนไทยทั้งหลายยิ่งนัก สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิษประขานาถ ได้สืบราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ นับแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๑๑ ตราบจนวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๕๓ เป็นเวลายาวนานถึง ๔๒ ปีในรัชกาล เป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งประชาชนรักและเทิดทูนเหนือหัว เพราะมีพระมหากรุณาธิคุณล้นพ้นแก่คนไทยจึงได้พระนามว่า “ปิยมหาราช”

ทรงครองแผ่นดินเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนพิริยดิษประขานาถทรงรับราชสมบัติในวันที่สมเด็จพระบรมชนกนาถสวรรคต คือ ๑ ตุลาคม ๒๔๑๑ นั้นมีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา เท่านั้นเจ้านายเสนาบดีผู้ใหญ่ร่วมด้วยคณะสงฆ์ผู้ใหญ่จึงขอให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เพื่อจะได้ช่วยราชการแบ่งเบาพระราชภารกิจหน้าที่การปกครองบ้านเมือง จนกว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงบรรลุประชาชนิติภาวะ (คืออายุ ๒๐ ปี) เป็นผู้ใหญ่เต็มตามกฎหมาย

ได้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก คือพิธีแต่งตั้งพระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่เฉลิมพระบรมนามาภิไธย คือถวายพระนามเป็นทางราชการ จารึกลงในแผ่นพระสุพรรณบัฏ เป็นพระราชพิธีใหญ่ มีขบวนแห่เลียบพระนครให้ประชาชนได้ชื่นชมยินดี

วังหน้าองค์ใหม่

มีพระราชพิธีอุปราชภิเษก แต่งตั้งวังหน้าคือ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๕ ที่ประชุมมีเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการเป็นประธาน ถวายความเห็น ว่า ควรทรงแต่งตั้งวังหน้าแก่กรมหมื่นบวรวิชัยชาญ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้ายอดยิ่งยศ พระราชโอรสของวังหน้าองค์ก่อนคือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นบวรวิชัยชาญมีพระชนมายุแก่กว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ ๑๕ ปี แต่วังหน้าองค์นี้ทวงยศ (คือตาย) เสียในรัชกาลนี้เอง

เมื่อแต่งตั้งวังหน้าแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้เลื่อนยศ พระบรมวงศานุวงศ์ (คือพระญาติ) ผู้มีความชอบแก่แผ่นดิน และเลื่อนยศข้าราชการทั้งฝ่ายหน้ากับฝ่ายในคือ เจ้านายและข้าราชการฝ่ายหญิงในวังหลวงตลอดจน สังฆมณฑลที่มีความชอบ การเลื่อนยศนี้เป็นธรรมเนียมของพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ เมื่อเริ่มเสวยราชจะต้องทรงปฏิบัติดังนี้

พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ขึ้นเสวยราชพระชนมพรรษาเพียง ๑๕ พรรษาที่จริง แต่ได้ทรงแสดงให้คนไทยได้เห็นพระปรีชาสามารถ — ในการปกครองแผ่นดินอย่างน่าอัศจรรย์ใจ ทรงริเริ่มกิจการต่าง ๆ ที่ตั้งงามเป็นความเจริญแก่เมืองไทย เพราะได้ทรงพบเห็นได้ทรงศึกษาเรื่องราวของบ้านเมืองด้วยพระองค์เอง และจากสมเด็จพระบรมชนกนาถมาแต่ทรงพระเยาว์ เคยตามเสด็จพระบรมชนกนาถไปตามหัวเมืองและสถานที่ต่าง ๆ มากมาย ทรงมีพระสหายและเจ้าพี่เจ้าน้องรุ่นเดียวกันแต่ครั้งประทับอยู่พระตำหนักสวนกุหลาบ ดังนั้น เมื่อขึ้นเสวยราช บุคคลเหล่านั้นเข้ารับราชการเป็นกำลังวังชาของแผ่นดิน เข้าใจกันเป็นอันดี และล้วนจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้พระทัยพระองค์ท่านอย่างดียิ่ง แต่ละคนได้ถ่ายทอดความรู้จาก — เจ้านายผู้ใหญ่ และข้าราชการผู้ใหญ่รุ่นเก่า ๆ ไว้ได้มาก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปกครองแผ่นดินตามพระบรมราโชบาย คือแนวทางที่สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงอบรมสั่งสอนไว้ว่า บัดนี้

ถึงคราวที่คนไทยและเมืองไทยจะต้องเปลี่ยนความคิดความเข้าใจให้กว้างขวาง ต้องคบค้าสมาคมกับชาวตะวันตก คือ พวกฝรั่งชาวยุโรป และอเมริกา เจริญให้พื้นบ้านเมืองเขา เพื่อเมืองไทยจะได้รอดพ้นจากการ เป็นเมืองขึ้นของชาวยุโรป

เสด็จต่างประเทศไกล ๆ เมืองไทย

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะเสด็จ ฯ ต่างประเทศที่พวกฝรั่งปกครองอยู่เพื่อทอดพระเนตรกิจการบ้านเมืองของเขา แต่เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการเป็นห่วงว่ายังมีพระชนม์พรรษาน้อย ไม่อยากให้เสด็จไกล ๆ ไปถึงยุโรป ยอมให้เสด็จได้แค่สิงคโปร์ก่อน^๕ ขณะนั้นมลายูยังเป็นของคนไทยอยู่ ต่อไปก็เสด็จ ขวา อินเดีย ในระหว่างที่ทรงรอบรรลุพระราชนิติภาวะ (คือรออายุ ๒๐ ปี) ได้ทรงจดจำระเบียบแบบแผนการปกครองดี ๆ ของฝรั่งมาไว้สำหรับเตรียมปรับปรุงใช้แก่เมืองไทยต่อไป

ทรงตั้งโรงเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นในวังหลวง โปรดให้เจ้านายทั้งชายหญิงและบุตรหลานข้าราชการได้เรียนภาษาอังกฤษให้แพร่หลาย ทดลองในราชสำนักก่อน เพื่อต่อไปคนไทยจะได้เข้าใจชาวตะวันตก จะรู้ทันว่า บ้านเมืองตะวันตกนั้นเขาเจริญกว่าไทยในด้านความเป็นอยู่เครื่องใช้ ไม้สอย การอนามัยตลอดจนวิชาการต่าง ๆ อาวุธ และกองทัพของเขาก็มีกำลังกว่าชาวตะวันออก แม้ทางจิตใจเขาจะไม่เจริญกว่าชาวตะวันออกเท่าใดก็ตาม ^{๕๕} หนึ่งเป็นการเตรียมรับกำลังอำนาจของชาวยุโรปไว้โดยไม่ประมาท จะได้ไม่เสียบ้านเมืองแก่เขา

แต่ก็ทรงระมัดระวังไม่ให้ธรรมเนียมตะวันตกที่ทรงนำมาทดลองใช้แก่คนไทยนั้นขัดแย้งกับธรรมเนียมไทยทางพุทธศาสนา เช่น เลิกการหมอบคลานในเวลาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินในเวลาราชการ โดยให้ยืนเฝ้าหรือนั่งเก้าอี้อย่างฝรั่งได้ แต่ในเวลามีพิธีทางศาสนา ก็ให้นั่งพับเพือกกราบพระพุทธรูป พระสงฆ์ตามแบบธรรมเนียมไทย ดังนั้นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์และเจ้านายหรือข้าราชการผู้ใหญ่เก่า ๆ จึงไม่ขัดขวางอย่างใดมากนัก

ทรงสถาปนาสมมติชนวนชเป็นพระภิกษุ

เมื่อพระชนมพรรษาบรรลุ ๒๐ พรรษา ทรงอุปสมบทเป็นภิกษุตามประเพณีของคนไทย แต่คราวนี้ทรงแบ่งเขตจำพรรษาในวังหลวง มีภิกษุอื่นมาพักอาศัยอยู่ด้วย

LI RT

ทรงลาผนวชแล้วก็โปรดให้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแสดงว่าเป็นการเสด็จกลับขึ้นราชบัลลังก์ใหม่หลังจากทรงสละออกทรงผนวช และเป็นการแสดงว่าทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว ทรงปกครองแผ่นดินด้วยพระองค์เองได้โดยสมบูรณ์ ไม่ต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่อไปอีก พร้อมจะทรงรับผิดชอบในการปกครองด้วยพระองค์เองเมื่อทรงได้รับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ก็ทรงได้รับสถาปนาเป็นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โปรดเลื่อนยศเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งพ้นหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแล้วนั้น ขึ้นเป็นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เพื่อเป็นเครื่องตอบแทนคุณความดีของท่านที่ท่านช่วยรักษาบ้านเมืองไว้ด้วยความเรียบร้อย ท่านผู้นั้นเป็นบุตรสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ต้นสกุล บุณนาค สกุลใหญ่ของเมืองไทยสกุลหนึ่ง

ทรงเปลี่ยนแปลงแบ่งส่วนราชการงานปกครองแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า วิธีปกครองบ้านเมืองอย่างแบบเก่า ซึ่งมีอยู่ ๖ กรม คือมี เวียง วัง คลัง นา เรียกว่า **จตุสดมภ์** แปลว่า เสาเมือง ๔ เสา มีเสนาบดี คือหัวหน้าข้าราชการแต่ละกรมคุมอยู่ และมีสมุหพระกลาโหมดูแลการทหารและการปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งหมด มีสมุหนายกดูแลการปกครองฝ่ายเหนือทั้งหมดรวมเป็นเสนาบดี ๖ ตำแหน่งนั้น ยังคับไป เพราะในรัชกาลของพระองค์มีพลเมืองเพิ่มมากขึ้น งานปกครองจึงต้องขยายออกดูแลราษฎรให้ทั่วถึงการติดต่อต่างประเทศก็มีมากขึ้น

ทรงเห็นว่าควรเพิ่มกรมใหม่อีก ๖ กรม คือกรมพระคลังคุมรายรับรายจ่ายเงินทองของประเทศ ซึ่งกรมพระคลังเดิมเรียกว่ากรมท่า คุมการค้าสำเภาของประเทศ ติดต่อกับคนต่างชาติ กรมยุติธรรมควบคุมการศาล พิจารณาคดี กรมยมนาธิการคุมการทหารและอาวุธเครื่องรบต่าง ๆ กรมธรรมการคุมการศาสนาวัฒนาอารามและการศึกษาของชาติ กรมโยธาธิการคุมการสร้างถนนหนทางการคมนาคมต่าง ๆ กรมบูรพาธร—คุมเหรียญตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่พระราชทานผู้มีความชอบแก่บ้านเมือง และคุมดวงตราที่ประทับลงบนหนังสือราชการต่างๆ คุมกฎหมายต่างๆ ช่วยกรมยุติธรรมเมื่อรวมกับ ๖

กรมเก่าที่กล่าวมาแล้วก็เป็น ๑๒ กรม มีเสนาบดีเป็นหัวหน้า และแบ่งส่วนราชการรอง ๆ ลงมามีปลัด อธิบดี เจ้ากรม ปลัดกรม กรมเหล่านี้ต่อมาขยายฐานะเรียกว่า กระทรวง

ทรงแบ่งเขตการปกครองของประเทศ

ทรงแบ่งเขตประเทศไทยซึ่งเวลานั้นเรียกว่าประเทศสยามออกเป็นส่วน ๆ กระจายอำนาจปกครองออกเป็นมณฑล ในรัชกาลนี้มี ๑๔ มณฑล เช่น มณฑลกรุงเทพ มณฑลกรุงเก่า มณฑลพิษณุโลก แต่ละมณฑลจะมีจังหวัดในปกครอง ๓-๔ จังหวัด เช่น มณฑลกรุงเทพ ก็มี จังหวัดพระนคร จังหวัดธนบุรี จังหวัดพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดหนึ่ง ๆ ก็แบ่งเป็นอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ผู้บริหารมณฑล—เรียกว่าข้าหลวงใหญ่หรือสมุหเทศาภิบาล ผู้บริหารจังหวัดเรียกว่า ข้าหลวงจังหวัดขึ้นตรงต่อข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑล และมีนายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านปกครองเขตท้องที่จังหวัด

แต่ละมณฑลมีกองทัพของตนขึ้นตรงต่อแม่ทัพมณฑล ไว้ป้องกันเหตุร้ายต่าง ๆ แม่ทัพมณฑลขึ้นตรงต่อเสนาบดีกลาโหม การที่แบ่งเขตออกให้มณฑลเป็นส่วนเป็นชั้นต่อกันขึ้นต่อกันเป็นลำดับและศูนย์รวมอำนาจอยู่ที่พระเจ้าอยู่หัวเช่นนี้ เป็นการสะดวกมาก มีผู้ดูแลบ้านเมืองแทนพระเนตรพระกรรณ (คือแทนหูแทนตา) รับผิดชอบแบ่งกันออกไปอย่างทั่วถึง ไม่รวมอำนาจไว้ที่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียว พระองค์ทรงตั้งกองตำรวจพลตระเวนไว้รักษาความสงบปราบโจรผู้ร้ายโดยเริ่มในกรุงเทพฯ ก่อน

ทรงเลิกทาส

การมีทาสเป็นประเพณีของคนโบราณทั่วโลก เช่น โรมัน กรีก อียิปต์ อาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย เขมร ไทยก็มีด้วยเพราะเป็นสมัยที่โลกมีทาส ไทยอาจมีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยแล้วก็ได้ทาสนั้นแบ่งง่าย ๆ ออกเป็นสองจำพวก คือทาสเชลย เกิดจากคนโบราณมักรบพุ่งกันเพื่อแย่งแผ่นดินขยายเขต ฝ่ายชนะก็ได้ข้าศึกมาเป็นเชลยเอาไว้เพิ่มจำนวนพลเมืองซึ่งยังมีน้อย และเอาไว้ใช้สร้างบ้านเมือง เช่น ขอม ใช้ทาสสร้างนครวัด อียิปต์ใช้ทาสสร้างปิรามิดคือที่ฝังศพกษัตริย์ อินเดียใช้ทาสสร้างทัชมาฮาล ที่ฝังศพราชินีอินเดีย อีกพวกหนึ่งคือ ทาสน้ำเงินหมายถึง ทาสที่คนเอามาขายซื้อไว้ใช้งานไร่นา เช่นทาสฉิวคำในอเมริกาแต่ก่อน

ส่วนคนไทยนั้นทาสเชลยได้จากบ้านเมืองที่ยกทัพมารั้งแก่ไทยแล้วไทยรบชนะเราก็กวาดต้อนมาเป็นเชลย หาที่อยู่ก็ให้กลายเป็นพลเมืองไทยไป ส่วนทาสน้ำเงินนั้นไทยไม่ได้ไปเที่ยวจับตัวมนุษย์ด้วยกันมาขายเป็นทาส แต่เจ้าตัวเต็มใจยอมขายตัวหรือลูกหลานของตัวให้แก่คนมีเงิน เพราะต้องการเงินใช้หนี้หรือเพราะยากจน คนมีเงินก็ซื้อไว้และเลี้ยงไว้รับใช้ทำการงานในไร่นาหรือในบ้าน การเลี้ยงพวกทาสอย่างทารุณที่เราได้เห็นในละครหรือภาพยนตร์นั้นเป็นเพียงเรื่องละคร โดยแท้จริงแล้วคนไทยถือความเมตตาต่อผู้ยากไร้เป็นธรรมเนียมประจำใจ เช่น คนไทยมีธรรมเนียมให้ข้าวให้น้ำแก่คนที่มาหาสู่ขอทานเมืองไทยจึงมีมาก เพราะคนไทยถือว่าการให้ทานแก่คนยากจนเป็นบุญกุศลที่ควรทำ

แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า การที่คนเอาคนด้วยกันลงเป็นทาสรับใช้นั้นผิดมนุษยธรรมมาก เป็นการขัดต่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงมั่นในพระพุทธศาสนายิ่งนัก และทรงเป็นนักประชาธิปไตย จะทรงเปลี่ยนแปลงงานปกครองใด ธรรมเนียมใดกฎหมายใดเสียใหม่ ก็ต้องทรงหารือเจ้านายข้าราชการหลายคน พระองค์จึงมีสภาที่ปรึกษาแผ่นดินอยู่ ๒ สภา ตั้งเจ้านายผู้ใหญ่ และราชการทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยไว้ทรงปรึกษาเสียก่อน ไม่ทำสิ่งใดที่เป็นงานสำคัญด้วยลำพังพระบอองค์ เรื่องการเลิกทาสสำคัญมากจึงทรงปรึกษาสภาแผ่นดินกันดู ก็ได้ความเห็นควรใช้ระยะเวลาานดีกว่า—เลิกอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นเหตุให้กระเทือนตัวทาสและเจ้าของทาสที่เขาเสียเงินซื้อมา หรือไม่ก็อาจเกิดเลือดตกยางออกเป็นสงครามเลิกทาสอย่างเมืองอื่น

จึงทรงออกกฎหมายกำหนดค่าตัวทาส โดยแบ่งอายุทาสเป็นวัยเด็ก วัยแก่และลดเวลาเป็นทาสโดยถืออายุตามที่แบ่งให้น้อยลงไป กินเวลาถึง ๓๐ ปี—เมืองไทยจึงได้หมดทาสลงโดยสิ้นเชิงคนไทยได้เป็นไทยสมชื่อ พระราชกิจสำคัญยิ่งอันคนไทยต่างยกย่องสรรเสริญพระองค์มาตลอดจนทุกวันนี้ถือเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูง

ทรงเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมประเพณีให้เหมาะสมแก่สมัย

ดังได้เล่ามาแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีโอกาสดูต่างประเทศทั่วโลก ๆ ไทยมาแต่ครั้งยังมีผู้สำเร็จราชการ และเมื่อทรงปกครองโดยบรรลุ

LIART

พระราชานิติภาวะแล้วก็ได้เสด็จประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพราะทรงถือว่าการคบค้าสมาคมกับต่างชาติจะช่วยให้ดำเนินการปกครองได้โดยสะดวกและปลอดภัย ด้วยมีมิตรต่างชาติหลายประเทศ พระองค์ได้ทอดพระเนตรระเบียบแบบแผนการปกครองบ้านเมืองและการกินอยู่ของพลเมืองของเขา ทรงเห็นข้อใดค้ำไหนดีเหมาะจะนำมาปรับปรุงใช้ให้บ้านเมืองของเราให้เจริญไม่เป็นที่ดูถูกว่าเป็นชาติป่าเถื่อนล้าหลังไม่เป็นที่ไว้วางใจคบค้าสมาคมเทียมบ่าเทียมไหล่กับเขาได้ พระองค์ก็ทรงรับข้อนั้นค้ำนั้นของเขามาปรับปรุงใช้ให้เหมาะแก่เมืองไทยและนิสัยใจคอของคนไทย มีข้อสำคัญที่ควรกล่าวย่อ ๆ ไว้บ้างก็คือ

๑. โปรดให้เลิกการหมอบคลาน เวลาข้าราชการเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินเป็นทางราชการทรงนำเอาการนั่งเก้าอี้ และการยืนเข้ามาใช้ตามโอกาสอันควร
๒. โปรดให้ข้าราชการไทย เลิกไว้ผมทรงมหาดไทยคือแบบตัดผมเกรียนรอบหัวแล้วไว้ยาวเล็กน้ยแหวกเป็นสองปีกกลางศีรษะ โปรดให้ยาวพอควรตัดขลิบคั้นผมรอบ ๆ ศีรษะ อย่างแบบทุกวันนี้ แต่ไม่ใช่ไว้ยาวประบ่ารุงรังอย่างที่เรียกว่าผมยิปี่ ส่วนผู้หญิงก็ ไว้ผมยาวประบ่าหรือตัดทรงดอกกระทุ้ม ทัดจนหูได้ตามความนิยมอย่างที่เราเรียกว่า ผมตัด
๓. โปรดให้ข้าราชการสวมเสื้อคอตั้ง กระดุมห้าเม็ด แบบเสื้อนอกของทหาร และนุ่งกางเกงฝรั่งแทนผ้าโจงกระเบนได้ตามโอกาส หญิงจะนุ่งผ้าจีบหรือโจงกระเบนก็ได้ตามสมควร และให้สวมเสื้อแขนยาวหรือแขนพองอย่างฝรั่งได้ตามความพอใจ ถ้าชาวบ้านธรรมดาควรห่มผ้าสะไบหรือสวมเสื้อให้เรียบร้อยเมื่อออกนอกบ้าน
๔. โปรดให้เลิกประเพณี โคนหัวไว้ทุกข์ทั้งเมืองเมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคต
๕. ข้าราชการ ช่างกินหมากจนฟันดำ ก็โปรดให้ขัดฟันเสียให้ขาว โดยเน้นผู้ทำตามเสด็จต่างประเทศ เพื่อมิให้ชาวยุโรปดูถูกว่าเป็นชาติล้าหลัง
๖. ให้ราชการใช้ปฏิทินสุริยคติ คือนับวันที่ ๑,๒,๓, ฯลฯ ใช้ชื่อเดือนเช่น เมษายน พฤษภาคม แบบสากล แทนการใช้ขึ้น แรม และเดือนทางจันทรคติ
๗. ทรงนำวิธีใช้ช้อนประสมกับช้อม รับประทานอาหาร ในเวลาทรงเลี้ยงอาหารไทยแทนการใช้มือเปิบแบบโบราณ

ทรงจัดระเบียบการกินอยู่ ให้สะอาดถูกอนามัยอย่างชาติที่เจริญ โดยทดลอง
ใช้ในราชสำนัก คนเห็นดีงามก็แพร่หลายออกไปใช้ทั่วบ้านเมือง แม้ประเพณีการคลอด
ลูกแบบไทยโบราณที่ทรงพยายามตั้งสถานพยาบาล เรียกว่าโรงหมอ ชักชวนให้ราษฎรไป
ทำคลอดบุตรแทนปัจจุบันและยังมีประเพณีดีงามที่ทรงริเริ่มอีกมาก

ทรงปรับปรุงการเก็บภาษีอากรเป็นรายได้ของแผ่นดิน

ทรงตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เป็นสำนักงานเก็บรายได้
ของแผ่นดิน แทนที่จะทำอย่างเก่าคือให้เจ้าภาษีหรือนายอากรซึ่งส่วนมากเป็นคนจีน ผูก
ขาดจากรัฐบาลเอาไปทำเอง แล้วเก็บภาษีจากราษฎรตามใจ แต่ไม่ส่งภาษีให้รัฐบาลครบ
ถ้วน เช่น ผูกขาดการทำสุรา ผูกขาดการจับสัตว์น้ำ หรือผูกขาดตลาดค้าขาย แล้วเจ้า
ภาษีก็ไปรีดเงินจากราษฎรผู้เช่าทำอีกต่อหนึ่งอย่างไม่เป็นธรรม ทั้งไม่ส่งภาษีแก่รัฐ จึง
ทรงกำหนดเงินค่าภาษีให้เป็นธรรมมิให้ราษฎรเดือดร้อน บังคับเจ้าภาษีส่งรายได้แก่รัฐ
ไปรดีให้หอรัษฎากรฯ ซึ่งต่อมาเป็นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติควบคุมภาษีรายได้ให้
เคร่งครัด

ทรงแบ่งรายได้แผ่นดินออกจากพระราชทรัพย์ส่วนพระมหากษัตริย์ มิให้ปะ
ปนกันเหมือนแต่ก่อน ๆ เงินภาษีที่เก็บได้และเงินการค้าของแผ่นดินก็เป็นของรัฐ เงินราย
ได้จากที่ดินไร่นาค่าเช่าใด ๆ อันเป็นพระราชมรดกของพระเจ้าแผ่นดินไทยก็แยก - ออก
ต่างหาก ดังที่เรียกว่าทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ แต่เมื่อยามจำเป็นส่วนของกษัตริย์
ก็ยกให้บ้านเมืองใช้ ได้ดังเช่นคราวที่ไทยต้องเสียเงินให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อแลกดินแดนของเรา
คืนจากที่เขายึด ก็ได้ใช้เงินส่วนพระมหากษัตริย์ตลอดจนเงินส่วนพระองค์ร่วมกับเงิน
แผ่นดิน จ่ายให้แก่ฝรั่งไป ทรงเริ่มตั้งงบประมาณประจำปีของแผ่นดินอย่างแบบที่ทำกัน
ทุกวันนี้

ทรงเริ่มตั้งธนาคารพาณิชย์ขึ้นให้ราษฎรที่มีเงินได้ฝากไว้แก่ธนาคาร ๆ ก็ให้
ดอกเบี้ยแล้วธนาคารก็นำเงินฝากไปทำประโยชน์ให้บ้านเมืองส่วนรวมเจริญด้วย ครั้น
เรียกว่าแบงก์สยามกัมมาจล จากคำฝรั่งว่าไซแอมคอมเมอเชียล บันคัมมึชอไทยว่า
ธนาคารไทยพาณิชย์ ซึ่งแปลจากคำฝรั่งนั่นเอง

ทรงเลิกการพนันบ่อนถั่ว บ่อนโป้ ที่มีเจ้าภาษีอากรผูกขาด ทำให้ราษฎรมัวเมาการพนันกันอย่างเหลวไหลทั่วประเทศ จนทำให้ยากจนหมดเนื้อสัตว์ต้องขายตัวเป็นทาสก็มี

ทรงบำรุงการเกษตรและคมนาคมเพื่ออาชีพของราษฎรกว้างขวางออก

โปรดให้ขุดคลองส่งเสริมการทำไร่นาของราษฎร ทั้งในกรุงและนอกกรุงมากมายหลายคลองเช่น คลองรังสิต คลองพระโขนง คลองปทุมวัน คลองกระทุ่มแบน มีประตูลูกน้ำตามคลองเช่น คลองภาษีเจริญ ทรงทำนุบำรุงการเกษตรด้านอื่น เช่น บำรุงพันธ์ข้าว ยาสูบ ฝ้าย แจกจ่ายราษฎรสอนให้เลี้ยงหมู เลี้ยงโค กระบือ อย่างถูกต้องนามัย บำรุงป่าไม้ โดยตั้งกรมป่าไม้ขึ้นให้ปลูกไม้สักมีกฎหมายป่าไม้คุ้มครองตัดไม้เพราะไม้สักเป็นสินค้าออกทำรายได้สำคัญแก่ประเทศอย่างมาก

• ทรงสร้างถนนหนทางในกรุงเทพฯ เช่น ถนนราชดำเนิน เติมนรธาภิรมย์ สร้างทางรถไฟ เริ่มจากกรุงเทพฯ ไปกรุงเทพฯ เป็นสายแรก สร้างกรมไปรษณีย์ใช้ส่งจดหมายส่งโทรเลข

ทรงออกกฎหมายควบคุมการขุดแร่ ทำเหมืองแร่ต่าง ๆ เช่น แร่ดีบุกทางภาคใต้ มีกรมโลหกิจเป็นผู้ควบคุมการทำแร่ ขุดแร่ อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ทรงตั้งโรงประปาขึ้นมีน้ำสะอาดให้ราษฎรใช้เริ่มในกรุงเทพฯ ก่อนเมืองอื่น

พระราชกรณียกิจดังกล่าวทำให้เกิดการส่งเสริมรายได้ของรัฐและของราษฎร เกิดความสะดวกสบายทางความเป็นอยู่ การสื่อสารคมนาคม และอาชีพทางเกษตรเจริญขึ้นเป็นลำดับ

การศาลและกฎหมาย

ทรงปรับปรุงการศาลและกฎหมายแบบอย่างต่างประเทศทางตะวันตกตามข้อที่ทรงเห็นควรปรับปรุง เพื่อความเที่ยงธรรมแก่ราษฎร และความเจริญของบ้านเมือง ให้เป็นที่เชื่อถือของชาวต่างประเทศในด้านกฎหมายและการพิพากษาคดีของศาลไทย ในระยะตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ ของกรุงเทพฯ มาแล้ว ฝรั่งเศสทางยุโรป ได้มามีเมืองขึ้นทางตะวันออก

LI RT

ออกหลายแห่งตั้งกล่าวมาแล้ว เขาไม่เชื่อกฎหมายของเรา ชาวตะวันออกจึงไม่ยอมให้คนของเขาขึ้นศาลไทย เมื่อเกิดคดีพิพาทใด ๆ เขาให้กงสุลคือ ฝรั่งเศสผู้แทนของเขาในเมืองไทยเป็นผู้พิพากษาคดีเองโดยใช้กฎหมายบ้านเมืองของเขา แม้คนไทยมีเรื่องกับคนของเขา เขาก็ให้มาขึ้นศาลกงสุล ปรากฏว่ามีชาวจีน ชาวญวน ชาวแขก เป็นต้น ต่างพากันไปขอขึ้นทะเบียนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสเพื่อไม่ต้องขึ้นศาลไทยเวลามีคดีกับใคร

หน้าที่กระทรวงยุติธรรมคือ ปรับปรุงการศาล ตั้งศาลในกรุงและศาลหัวเมือง ซึ่งตั้งอยู่ในมณฑลต่าง ๆ มีผู้พิพากษาพิจารณาคดี และมีศาลฎีกาคือ ศาลสูงสุดในกรุงเทพฯ หากราษฎรคนใดคิดว่าศาลชั้นต้นตัดสินไม่เที่ยงธรรมพอ ก็ร้องต่อศาลฎีกาต่อไปได้พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้ตัดสินชั้นศาลฎีกา เราเคยมีธรรมเนียมตกลงร้องฎีกาคือใครมีทุกข์ร้อนสาเหตุเรื่องคดีพิพาท ก็ถือฎีกามาถวายในหลวงโดยตกลงที่ตั้งอยู่ในกำแพงวังพระมหากษัตริย์ก็ให้คนออกมารับฎีกา มีคณะลูกขุน ณ ศาลหลวงในวังหลวงพิจารณาคดีถวายให้ทรงตัดสิน ครั้นสุโขทัยก็มีมาแล้วแต่เรียกว่า “สันกระตัง” ที่ประตูล้อมร้องทุกข์ต่อพ่อขุนรามคำแหง

โปรติให้เลิกการลงโทษทรมานผู้ร้ายแบบที่เรียกว่า โทษจารัตนครบาล คือ การตอกเล็บ บีบขมับ หรือเอาผู้ร้ายใส่ตระกร้อยักษ์ให้ข้างตะกลิ้งไปกลิ้งมาหรือการให้คุมผู้ร้ายการคุมผู้ร้ายเดินประจานหัวเมือง เพราะทรงเห็นว่าทารุณมาก เป็นการแสดงความป่าเถื่อนต่อมนุษยด้วยกัน

ทรงบำรุงการศาสนาและการศึกษา

ทรงอุปถัมภ์บำรุงศาสนาทุกศาสนาในเมืองไทย ไม่เฉพาะแต่พุทธศาสนาเท่านั้น คริสต์ศาสนา ศาสนาอิสลาม และอื่น ๆ ที่ผู้นับถือแล้ว—เป็นคนที่มีศีลธรรม พระราชทานที่ดินที่วัด พระราชทานยศศักดิ์ และเงินทอง แก่บุคคลนักบวชของศาสนาโดยเที่ยงธรรมเสมอหน้ามีกรมธรรมการเป็นผู้ดูแล วัดวาอาราม และคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและสุขสงบ ทรงสร้างพระคัมภีร์ไตรปิฎก ๓๐๐ ชุด พระราชทานไปตามวัดต่าง ๆ ในกรุงนอกกรุง ได้ทรง—สร้างวัดสำคัญ ๆ หลายวัด เช่น วัดราชบพิธ วัดเบญจมบพิตร อันสวยงามเชิดชูหน้าตาของกรุงเทพฯจนทุกวันนี้

กรมธรรมการยังมีหน้าที่ดูแลการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งเริ่มขยายออกจากพระบรมมหาราชวังให้สร้างขึ้นในวัดมีสงฆ์ช่วยสอน มีนักเรียนทั้งที่เป็นสงฆ์ สามเณร และบุตรหลานราษฎรทั่วไปในเขตใกล้วัด ให้เจ้าอาวาสเป็นครูใหญ่ **โรงเรียนวัดมทรณพาราม**เป็นโรงเรียนวัดแห่งแรกในกรุงเทพฯ และก็ได้โปรดให้ตั้งขึ้นตามวัดต่าง ๆ ขยายออกทั่วประเทศที่ละน้อย ๆ

โปรดให้ผู้เชี่ยวชาญภาษาไทยในวังหลวง แต่งหนังสือแบบอ่านขั้นต้น เช่น มุลบทบรรพกิจ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) สงฆ์หลายรูปในต่างจังหวัดก็ช่วยแต่งแบบฝึกอ่านขั้นต้นทั้งสอนชั้นประถมนิยม มารยาทของเด็กไทย ให้เด็ก ๆ ได้เล่าเรียนและฝึกหัด เด็กชายสมัยนั้นจึงอ่านหนังสือมากขึ้น และกิริยามารยาทเรียบร้อยดีก็เพราะพระสงฆ์ท่านฝึกและสอนให้รู้จักปฏิบัติพระสงฆ์ในเวลาว่างเรียน

ต่อมากรมธรรมการขยายเป็นกระทรวงศึกษาธิการรวมเอากรมอื่นที่ต่งเพิ่มเติมใหม่ เช่น กรมสังฆการี ซึ่งดูแล—สงฆ์ ต่อมาเป็นกรมศาสนาในปัจจุบัน กรมพิพิธภัณฑ์ ซึ่งรวบรวมวัตถุโบราณอันเป็นศิลปวัฒนธรรมของไทย กรมพยาบาลซึ่งตั้งสถานพยาบาลขึ้นให้ราษฎรได้มีการรักษาโรคอย่างทันสมัย เช่น การคลอดบุตรแผนปัจจุบัน ซึ่งการนี้ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชินีรัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นผู้ริเริ่ม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงเป็นนักปราชญ์ราชกวี่ (คือ กวีพระเจ้าแผ่นดิน) อย่างดีเลิศ ทรงพระราชนิพนธ์ (คือแต่งหนังสือ) ไว้มากมาย ทั้งที่เป็นหนังสือวิชาการ เช่น พิธีสิบสองเดือน ฯลฯ บทละคร เช่น เงาะป่า นิทราชาคริต โคลงสุภาษิต ฯลฯ อันไพเราะล้วนเป็นหนังสือชั้นสูงเรียกว่า วรรณคดีซึ่งใช้เป็นบทเรียนก็มี

ทรงรักษาเอกราชของประเทศ

ได้กล่าวมาแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเห็นการณ์ไกล ว่าชาวยุโรป ซึ่งมามีอำนาจทางตะวันออกจะแผ่อำนาจมาถึงเมืองไทย จึงทรงเรียนภาษาอังกฤษและทรงอบรมพระบรมราชโอรสธิดา ขุนนางข้าราชการให้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของยุโรปไว้เป็นการเตรียมรับอำนาจตะวันตก ให้คนไทยเข้าใจและรู้ทันไม่ประ-

มาท ขนบประเพณีที่ล้าหลังทำให้ชาวยุโรปคูหมื่นก็โปรดให้เปลี่ยนแปลงเสียให้เหมาะแก่เมืองไทย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงดำเนินตามแนวทางของสมเด็จพระบรมชนกนาถ จึงทรงเชื่อมไมตรีกับนานาชาติ รับรองทูตของเขาค้วยดี เสด็จเยี่ยมเยียนหัวหน้าประเทศในยุโรปเป็นที่ทรงรู้จักสนิทสนม ถึงกระนั้น—เมื่อชาวยุโรปมา แผลอำนาจเข้าปกครองฉนวน เขมร ไทยยังต้องกระทบกระเทือน ต้องยอมเสียดินแดนฝั่งแม่น้ำโขง เช่น เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ เสียมราชู พระตะบอง ตลอดจนเกาะกงเป็นต้นแก่เขาไปบ้าง เพื่อแลกเปลี่ยนกับเอกราชของไทย เพราะกำลังรบของเราไม่อาจป้องกันไว้ได้ แม้จะทรงเสียพระทัยมากที่สูญอำนาจของตะวันตกไม่ไหว—จนทรงพระประชวรลง ไทยก็ยังเคาะหัดที่เอกราชของเราไม่สูญ ทั้งนี้ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ ทรงผ่อนหนักเป็นเบา ไทยรอดอยู่ได้เพียงประเทศเดียวในตะวันออกแถบเอเชียอาคเนย์เมื่อสมัยหนึ่งร้อยปีมานี้ และการรักษาเอกราชไว้ได้นี้ก็ด้วยมีพระสหายชาวต่างชาติใหญ่ ๆ เช่น พระเจ้าซาร์แห่งรัสเซียช่วยไว้ได้เหมือนกัน

พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยผู้ทรงคุณธรรมเต็มเปี่ยม

คงจำกันได้ว่า เมื่อพระองค์ยังทรงพระเยาว์ได้ตามเสด็จสมเด็จพระบรมชนกนาถออกไป ทั้งเมืองไกลเมืองไกลแทบจะทั่วเมืองไทย ทรงพบเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรไทยมาแล้วมากมาย จึงทรงพระเมตตาพระราชกรณียกิจของพระองค์ยิ่งนัก โดยเฉพาะชาวไร่ชาวนาทั่วไป เมื่อได้เสวยราชย์จึงทรงทำนุบำรุงราษฎรให้เป็นสุข ถือเป็นพระราชภารกิจสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด

ทรงปลื้มพระองค์ปลอมแปลงเป็นคนสามัญเสด็จเที่ยวเยี่ยมเยียนราษฎรทั้งในกรุง และต่างจังหวัด เพื่อจะดูว่าข้าราชการปกครองพลเมืองของพระองค์ดีหรือไม่ เมื่อแรกเดินรถรางในกรุงสายถนนตก ก็เสด็จขึ้นรถรางอย่างคนธรรมดา ให้สائقค์นำรถทรงนั่งไปตลอดสายโดยคนขับไม่รู้ว่าพระองค์เป็นใคร ที่ทรงกระทำเสมอ ๆ ก็ คือ ท่องเที่ยวปลอมพระองค์เป็นคนสามัญเสด็จประพาสต้น มักทรงพายเรือแจวเรือไปกับคณะเจ้านาย และข้าราชการที่ไว้พระทัยได้ ปลอมเป็นเรือคนสามัญเที่ยวแวะจอดนอน หุงหาอาหาร

ตามริมแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ บางครั้งราษฎรใจดีเห็นมีค่า แล้วก็เชิญแวะที่บ้าน เลี้ยงข้าวปลาอาหารโดยเขาไม่รู้ว่านี่เป็นใครมาแต่ไหน ชธรรมเนียมไทยมักใจดีแก่ผู้แปลกหน้าเสมอ

ครั้งหนึ่งกำลังเสวยอาหารที่ชานบ้านนอกเขาเชิญขึ้นไปเลี้ยง ลูกชายเจ้าของบ้านมองไปมองมา เห็นพระพักตร์ของพระองค์คล้ายกับพระบรมรูปในหลวงที่เขาแขวนบูชาไว้ข้างฝา ก็ร้องเอะอะขึ้น จึงรู้กันว่าเป็นพระเจ้าอยู่หัวของเขา ทุกแห่งที่เสด็จปลอมพระองค์ไป หากผู้ใดใจดีให้ข้าวปลา หรือทรงพบคนยากจน ก็พระราชทานเงินทองข้าวของตอบแทนทรงแจกเหรียญพระบรมรูปก็มี จนมีพระสหายชานบ้านนอกหลายคนซึ่งทรงเรียกว่า “เพื่อนต้น” ถ้าอยากทราบเรื่องประพาสต้นสนุก ๆ แต่เป็นเรื่องจริงเราก็ต้องหาหนังสือเรื่อง “ประพาสต้น” ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการมาอ่านดู

พระองค์ทรงสร้างพระตำหนักแบบเรือนไทย เป็นหมู่บ้านชานนาสามัญชนที่สวนดุสิต ซึ่งครั้งนั้นยังเป็นทุ่งนารกรุงรัง ใกล้เคียง เขตวัดเบญจมบพิตร มีไร่นาทรงทำเอง โปรดให้คนไปเชิญ “เพื่อนต้น” จากบ้านนอกมาเยี่ยมเยียน เขาก็ดีใจกันหัวชะลอมปลาแห้งส้มสุกผลไม้มาฝากตามมีตามเกิด แต่ก็ดีใจเป็นกำลังเมื่อได้พบเพื่อนของเขานั้นที่แท้คือพระเจ้าอยู่หัวของเขาเอง กลับไปบ้านเขาก็เล่าลือสรรเสริญพระองค์ให้คนอื่น ๆ ฟังข่าวพระเมตตาของพระองค์ที่ทรงรักราษฎรโดยไม่ถือพระองค์ก็ยิ่งเลื่องลือไปทั่วเมืองไทย

เสด็จสวรรคต

เสด็จยุโรปครั้งที่สองเพื่อเยี่ยมพระเจ้าแผ่นดินต่าง ๆ และเพื่อรักษาพระโรคด้วยเพราะทรงพระประชวรกระเสาะกระแสะเรื่อยมา ราษฎรและบรรดาผู้รักถึงพระมหากษัตริย์ก็มาร่วมใจกันบริจาคเงินสร้างพระบรมรูปทรงม้าถวายเป็นพระอนุสาวรีย์แห่งความรักภักดีในพระองค์อย่างล้นหลาม เสด็จเปิดพระอนุสาวรีย์เป็นพิธีใหญ่ ตอนที่เสด็จออกมาอยู่พระตำหนักเรือนต้น สวนดุสิตตั้งเฝ้ามาแล้ว ก่อนวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๕๓ ไม่กี่วันกำลังจะเสด็จพระราชวังบางปะอิน อยุธยา ก็ทรงล้มประชวรมาก แพทย์ทั้งฝรั่งและไทยช่วยกันถวายเยียวยาเต็มกำลัง แต่ก็ไม่สามารถจะกอบกู้พระชนมชีพ (คือชีวิต) ของพระมหากษัตริย์ที่รักยิ่งของคนไทยไว้ได้ จึงเสด็จสวรรคตในค่ำวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๕๓ นั้นเอง เสียงร้องไห้ระเบ็งเจ็งแซ่ไปทั่วบ้านเมือง

ท่ามกลางสายฝนที่ตกพรำ ๆ อากาศมีลมพัดเพราะค่ำแล้ว ผู้ใหญ่เก่า ๆ เล่าว่า ขบวนแห่พระบรมศพกลับเข้าวังหลวงผ่านถนนราชดำเนินไปอย่างช้า ๆ แตรวงทำเพลง พญาโศก ราชฎระเนนชนิด ๒ ข้างถนน แสงเทียนในมือส่องวอมแวม ๆ แลดูเป็นทิวยาว ต่างคอยเฝ้าพระบรมศพพระพ่อเจ้าที่เขารักยิ่งบิดามารดา เป็นครั้งสุดท้ายที่เขาจะได้เห็น พระองค์ท่าน พระโกศทรงพระบรมศพผ่านมาถึงตอนใต้เสียงร้องไห้กระซิก ๆ นั้นก็กลายเป็นเสียงร้องโฮ ๆ สุดเสียง เป็นดังนั้นตลอดทางแม้ทหารที่ยืนนั่งขึงระวังเหตุสองข้างทาง คิวตรงไม่กระดุกกระดิก แต่เมื่อพระบรมโกศผ่าน เขาถวายเคารพแล้ว น้ำตาที่หลังไหล อาบแก้มของเขาทุกคน แม้จะไม่มีเสียงสะท้อนออกมาจากปากของเขาก็ตาม

เมื่อพระบรมโกศถึงปลายทางทรงประดิษฐานบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทใน พระบรมมหาราชวัง เกิดพายุฮือฮือ ฝนตกอย่างหนัก สายฟ้าฟาดเปรี้ยง ๆ แปรปลาน้ำ กลัวเหมือนฟ้าเองก็ โศกเศร้า ที่คนไทยต้องสูญเสียสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราชไป เสียแล้ว ทั้งที่ควรจะได้เจ้จอยู่ได้อีกนานเพราะพระชนมายุยังไม่ถึง ๖๐ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโอรสธิดาหลายพระองค์ องค์ที่ประสูติ (คือเกิด) แต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้สืบราชสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์ต่อมาก็คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชกาลที่ ๗ ส่วนพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันตมหิตล รัชกาลที่ ๘ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล- อดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ทั้ง ๒ พระองค์หลังนี้เป็นพระราชนัดดา (คือหลาน) ของพระ- บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชซึ่งแปลว่าปู่ผู้ยิ่งใหญ่

เราคนไทยทั้งหลายเห็นถนัดชัดเจนอยู่ทุกวันนี้แล้วมิใช่หรือว่า พระบาทสม- เด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงพระองค์ปัจจุบัน ทรงพระคุณธรรมของพระ- มหากษัตริย์เพียบพร้อม ทรงรักประชาชนและประชาชนก็รักเทิดทูนพระองค์ท่านเหลือ- ล้น พระองค์มิได้ทรงผิดเพี้ยนจากสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราช พระบรมอัยกาธิ- ราชแม้แต่น้อย

ขอให้ทรงพระเจริญยิ่งยืนนานเถิด

LIART

การเร่งแก้ปัญหาบ้านเมืองในส่วนภูมิภาคของทางราชการ เพื่อให้ประชาชน และข้าราชการบังเกิดความเข้าใจ มุ่งสร้างความเจริญและรักความสงบสุข รัฐจึงใช้นโยบายการเข้าถึงประชาชนเป็นส่วนใหญ่ เพื่อขจัดช่องว่างและปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้น นโยบายนี้มีใช้เพียงจะบังเกิดขึ้นใหม่ นักบริหารราชการไทย ในอดีตหลายท่าน ได้ปกครอง ดินแดนมณฑลต่าง ๆ จนได้รับผลดีแก่ทางราชการบ้านเมืองและประชาชน

บทความนี้ ใช้ที่จะมุ่งแสดงให้เห็นหลักและวิธีการในการปกครองบ้านเมืองแต่ อย่างไร แต่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ทั่วทุกภาคของไทยก็คือชาติไทย ความสงบสุขบังเกิดขึ้นได้เสมอ หากชนชั้นผู้ปกครองได้สัมผัสใกล้ชิดและจริงจังในการแก้ไขปัญหานั้น

บรรณาธิการ

เจ้าพระยายมราชกับเกียรติคุณด้านการปกครอง

ในโอกาสที่ วันที่ ๓๐ ธันวาคมได้เวียนมาบรรจบอีกครั้งหนึ่ง เป็นโอกาสอันดียิ่งที่เราคนไทยจะได้รำลึกถึงบุคคลสำคัญของชาติท่านหนึ่ง ซึ่งตลอดชีวิตของท่านได้สร้างสรรสิ่งอันเป็นคุณประโยชน์ไว้แก่ชาติบ้านเมืองนานับประการ ชีวประวัติและผลงานของท่านผู้เป็นสิ่งที่เหล่านักวิชาการและเรียนรู้เป็นอย่างดี เพื่อจะได้รู้ว่าชาติไทยของเรานั้นมีคนที่มีความสามารถที่สร้างผลงานและเกียรติคุณไว้แก่แผ่นดินเสมอมา ประวัติชีวิตการทำงานของท่านผู้ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของคนไทยส่วนรวม ท่านคือ เจ้าพระยายมราช นามเดิมว่าขุน สุขุม หรือที่เราเรียกกันอย่างเคยปากว่า เจ้าพระยายมราชนั่นเอง

แม้เจ้าพระยายมราช (ขุน สุขุม) จะถึงแก่อสัญกรรมไปถึงสี่สิบกว่าปีแล้วก็ตามแต่เกียรติคุณความดี และผลงานในด้านต่าง ๆ ของท่านยังคงดำรงอยู่ในความทรงจำ และกล่าวขวัญลือเลื่องกันไม่รู้เสื่อมคลายทั้งนี้เพราะผลงานที่ท่านกระทำไว้นับได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญในการปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันในหลาย ๆ ด้าน นอกจากนวัตกรรมการทำงานให้ลุล่วงประสบผลสำเร็จอย่างดียิ่งนั้นก็ยังเป็นสิ่งที่คนรุ่นหลังให้ความสนใจ และควรถือเป็นแบบอย่างในการประกอบหน้าที่การงานต่อชาติบ้านเมืองอย่างดียิ่งด้วย ผลงานและเกียรติคุณของเจ้าพระยายมราชมีมากมายหลายด้านไม่สามารถนำมากล่าวถึงโดยครบถ้วนในเวลาอันจำกัดได้ ในวันนี้จึงขอนำมากล่าวเฉพาะด้านการปกครองซึ่งถือได้ว่าท่านได้ริเริ่มประสบความสำเร็จในการใช้นโยบายเข้าถึงประชาชนอย่างดีที่สุด

เจ้าพระยายมราชได้ปฏิบัติงานและรับผิดชอบด้านการปกครองที่สำคัญครั้งแรกในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงพิเศษตรวจราชการที่เมืองสงขลาและเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ซึ่งหน้าที่ครั้งนั้นเปรียบเสมือนการได้ศึกษาเรียนรู้ในเรื่องระเบียบการปกครองท้องถิ่น ครั้นท่านได้ริเริ่มจัดการปกครองท้องถิ่นตามระเบียบใหม่ที่กระทรวงมหาดไทยจัดทำทางหัวเมืองขึ้นใน ทำให้เกิดความเจริญแก่เมืองทั้งสอง

LIART

ขึ้นมาก เพราะเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมือง
 ปักษ์ใต้ใน พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้ทอดพระเนตรเห็นบ้านเมืองสงขลาเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก
 ประกอบกับท่านสามารถกราบทูลชี้แจงการทำงานต่าง ๆ ถูกพระอัยยาศัยอย่างขี้ เมื่อเสด็จ
 กลับจึงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช แล้วพระราชทานตั้งคุณาภิบาล
 ท่านขึ้นเป็นพระยาสุภมนย์วินิตให้ดำรงตำแหน่งข้าหลวงมณฑลเทศาภิบาลมณฑลนครศรี
 ธรรมราช เจ้าพระยามรราชจึงได้ใช้ความสามารถในการจัดการปกครองบ้านเมืองอย่าง
 จริงจังในตำแหน่งข้าหลวงมณฑลเทศาภิบาลแต่นั้นมา

หน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะข้าหลวงเทศาภิบาลของเจ้าพระยามรราชขึ้น สม-
 เด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเอาไว้ว่า “..... มีหน้าที่ต้องรับ
 รับผิดชอบมากขึ้นตามลักษณะนโยบายของการจัดการหัวเมือง ซึ่งเริ่มจากการปกครอง ท้อง
 ที่แล้วขยายออกไปจัดการอื่น ๆ แกะไขแบบดั้งเดิมตั้งเป็นระเบียบใหม่ ตั้งแต่รัชเก็บภาษี
 อากร สาขาพระคลัง ทำการโยธาท้องที่และการจัดการศาลยุติธรรมตามหัวเมือง.....”
 ซึ่งการจะดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้น จะต้องใช้ความอุตสาหะวิริยะความสา-
 มารถที่จะเลือกหาวิธีการปฏิบัติงาน ซึ่งวิธีการของเจ้าพระยามรราชขึ้น พอท่าน
 เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลแล้ว เวลาไปตรวจท้องที่ต่าง ๆ ชอบสั่งสอนราษฎรตามท้องที่
 คล้ายกับพวกมิชชันนารีสอนศาสนา สติกันแต่ท่านสอนให้สามัคคีช่วยทำนุบำรุงกันและ
 กัน และช่วยรัฐทำนุบำรุงบ้านเมืองให้มีความสุข ใครได้พบปะสนทนากับท่าน จะเป็น
 พระตามวัดก็ดี พวกกำนันผู้ใหญ่บ้านก็ดี ตลอดจนราษฎรและชนชาติอื่นที่อยู่ในเมือง
 ก็พากันเลื่อมใสท่านจะทำการอันใด เป็นแต่ชี้แจงประโยชน์ของการที่จะทำนั้นให้เข้าใจ
 คนก็เต็มใจช่วยมิพักต้องกะเกณฑ์จับกุม...” และในการจัดการปกครองท้องที่แบบใหม่นั้น
 จำเป็นต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในงานสาขาต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่งด้วย ซึ่ง
 การนี้เจ้าพระยามรราชก็สามารถเลือกสรรผู้ดีหัดคนเข้ามาช่วยทำงานอย่างดียิ่งดังที่สมเด็จพระ
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงท่านไว้ดีกว่า “เจ้าพระยา
 มรราชอยู่ในพวกสันตติหัดคนมาแต่แรก ด้วยท่านได้หลักสำคัญที่คนในมณฑลนับถือมาแต่
 ยั้งเป็นที่พระวิจิตรวราสารณ์แล้ว ก็สามารถชักชวนคนชาวเมืองที่ท่านสังเกตเห็นว่าแววดเป็น

ตั้งแต่ลูกหลานเจ้าเมืองกรมการตลอดจนลูกพ่อค้า และคฤหบดีเอาเข้ามาหัดทำราชการ ได้มาก” ฉะนั้น “ตลอดเวลาที่ท่านเป็นข้าหลวงมณฑลเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช อยู่ ๑๐ ปีนี้ โจรผู้ร้ายสงบมิได้กำเริบทั้งมณฑล” เมื่อบ้านเมืองสงบประชาชนก็สามารถ ทำมาหากินได้ตามปกติสุข สามารถให้ความร่วมมืออุดหนุนแก่ทางราชการในการสร้าง สรรสิ่งต่าง ๆ ของบ้านเมืองได้เต็มที่ ฉะนั้น นอกจากเจ้าพระยามรราชจะจัดการปกครอง ได้โดยเรียบร้อยแล้วยังสามารถสร้างสรรงานพัฒนาสาธารณประโยชน์ได้มากมาย ถนน คู คลอง และอาคารสถานที่ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นพอเพียงแก่ความจำเป็นของประชาชนและ บ้านเมือง

จากความสำเร็จในการจัดการปกครองมณฑลนครศรีธรรมราชอย่างดียิ่งครั้ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยขณะ นั้นทรงตระหนักและไว้วางพระทัยในตัวท่านมากขึ้น และได้มอบหมายภาระให้ท่านคิด จัดการปกครองมณฑลปัตตานี ซึ่งสมัยนั้นเรียกชื่อว่า “เมืองแขกทั้งเจ็ด” ต่อไป ในการ จัดปกครองมณฑลปัตตานี ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และเจ้าพระยามรราชปรึกษากันเห็นว่า การปกครองควรจัดตามแบบมณฑลเทศาภิบาล ขึ้นใน โดยใช้นโยบายผ่อนผันบางอย่างให้ชาวมาลายูรู้สึกว่าย่ำแย่ลงไปจัดการให้ดีขึ้น กว่าแต่ก่อน ซึ่ง “เจ้าพระยามรราชจัดหัวเมืองทั้งเจ็ดครั้งนั้น สามารถทำการยากให้เป็น ง่ายได้สติปัญญาและความเพียรของท่าน อันสมควรจะยกเป็นเอกเทศในเกียรติคุณ ของ ท่านได้อย่าง ๑”

เจ้าพระยามรราชรับราชการในตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการว่างลงจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ท่านมารับตำแหน่งแทน ท่านจึงมารับผิดชอบในฐานะเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการอยู่ เกือบสองปีก็ย้ายไปเป็นเสนาบดีกระทรวงนครบาล ซึ่งท่านสามารถใช้ความสามารถจาก ประสบการณ์ในหน้าที่ข้าหลวงเทศาภิบาลมาปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี หลังจากได้ศึกษา หน้าที่ราชการต่าง ๆ ในตำแหน่งและได้สมาคมคุ้นเคยกับข้าราชการในกระทรวงนครบาล แล้วท่านจึงเริ่มจัดการปกครองท้องถิ่น โดยใช้วิธีการปกครองเมืองต่าง ๆ ในมณฑลกรุงเทพฯ

อย่างเดียวกันกับหัวเมืองขึ้นมหาชาติไทย และสามารถจัดการต่างๆ ได้เรียบร้อยทุกประการ เกียรติคุณความสามารถของท่านครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มี พระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาท่านเป็นเจ้าพระยายมราชแต่นั้นมา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีการรวมหน้าที่ปกครองหัวเมืองมาขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทยแต่แห่งเดียว เจ้าพระยายมราชได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งที่เป็นหัวใจสำคัญในการปกครองประเทศ ครั้งนั้น ทรงเห็นว่า “เจ้าพระยายมราชเป็นผู้ชำนาญในการปกครองท้องที่มานานแล้วทั้งในกรุงและหัวเมือง และอยู่ในฐานะแห่งมุขมนตรีเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอันมากสมควรจะรับพระราชภาระตามโครงการที่ตงขึ้นใหม่ได้ จึงโปรดให้เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแต่นั้นเป็นต้นมา

เมื่อเจ้าพระยายมราชดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยท่านก็ยังคงใช้นโยบายเข้าถึงราษฎรและถือความพอใจของราษฎรเป็นเป้าหมายหลักในการที่จะจัดการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงส่วนราชการใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น ในการปรับปรุงกิจการตำรวจท่านก็ให้คำแนะนำแก่ตำรวจในการปฏิบัติหน้าที่ว่าต้องคำนึงถึงความสงบสุขของประชาชน ท่านกล่าวไว้ว่ากิจกรรมารยาทของตำรวจควรพยายามลดความแข็งกร้าวแบบทหารและให้มีความนุ่มนวลตามแบบขนบธรรมเนียมไทย...ในขณะที่จับผู้ร้ายก็ควรหลีกเลี่ยงการใช้อาวุธให้มากที่สุดนอกจากนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ตำรวจจะต้องเคร่งครัดในระเบียบวินัย ข้อสัจย์ต่อหน้าที่ทงต่อหน้าและลับหลังผู้บังคับบัญชา ควรยึดมั่นในหลักศีลธรรมจรรยา...” ซึ่งคำแนะนำยังทันสมัยสามารถใช้ได้อยู่จนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า เจ้าพระยายมราชมีนโยบายในการจัดการปกครองที่สำคัญคือ การดำรงไว้ซึ่งความสมบูรณ์พูนสุขของราษฎรและบ้านเมือง ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชนนั้น ท่านจะให้การผ่อนผันหลีกเลี่ยงการบังคับ แม้ราษฎรต่างชาติต่างภาษาก็มิได้บังคับผู้นใด คงใช้การผ่อนปรนจนถึงที่สุดไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองได้ อาจกล่าวได้ว่าท่านประสบความสำเร็จในการเข้าถึงราษฎรซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการปกครอง

ในการศึกษาถึงความสำเร็จในชีวิตของบุคคลใดเราไม่อาจจะละเลยการศึกษา
 พื้นภูมิหลังของแต่ละท่านได้ว่าท่านดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนมาอย่างไรจึงสามารถทำกิจ
 การงานต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จเป็นอย่างดียิ่งได้ ประวัติชีวิตของเจ้าพระยาอมราชก็
 เช่นกันหากพิจารณาพื้นภูมิหลังของท่านแล้วจะยิ่งเห็นได้ชัดเจนโดยไม่มีข้อสงสัยเลยว่า
 ทำไมท่านจึงเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตและสามารถสร้างสรรค์ผลงานจนเป็น
 บุคคลสำคัญของแผ่นดินท่านหนึ่งได้เช่นนั้น

อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้ท่านได้มีโอกาสสร้างคุณ ประ
 โยชน์แก่ชาติเป็นเอกประการนั้น มีพื้นฐานมาจากเหตุสามประการ คือ พื้นฐานชาติ
 กำเนิดและลักษณะนิสัยส่วนตัวที่ได้ผู้ส่งเสริมที่ดี และการมีโอกาสที่จะได้ใช้ประส
 การณ์ความสามารถปฏิบัติงานดังจะกล่าวพอเป็นสังเขปดังนี้

เจ้าพระยาอมราชมีชาติกำเนิดจากสามัญชนธรรมดาในตระกูลคฤหบดีแห่ง
 เมืองสุพรรณบุรีท่านได้รับการศึกษาและอบรมบ่มนิสัยจากวัดมาโดยตลอด นับแต่เริ่มหัด
 เรียนเขียนอ่านจนสามารถสอบแข่งขันแปรรูประปริยัติธรรมสนามหลวงได้เป็นเปรียญแต่อายุ
 ยังน้อย การที่เติบโตและใช้ชีวิตเบื้องต้นในวัดเช่นนี้ช่วยส่งเสริมกลมเกลียวจิตใจท่าน
 อย่างดียิ่ง จะเห็นได้ว่าตลอดเวลาของการเป็นนักปกครองท่านใช้ธรรมเป็นวิถีทางหลัก
 เสมอมา ซึ่งดูเหมือนท่านจะตระหนักในข้อนี้ดังที่ท่านกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวความตอนหนึ่งว่า... “ความจริงข้าพระพุทธเจ้าเป็นคนแก้ววัด ได้เล่า
 เรียนอยู่บ้าง และเชื่อถือในความกตัญญูกตเวทีว่าเป็นสวัสดิมงคลและเป็นราศีแก่ตัว...”

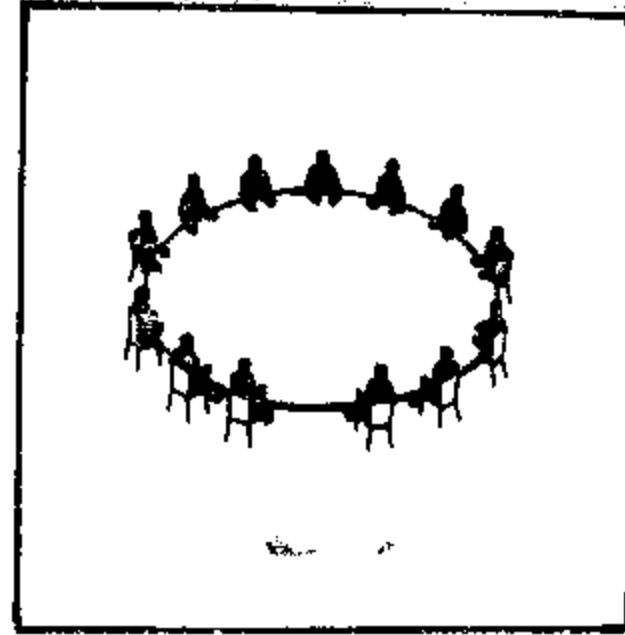
ปัจจัยประการต่อมาคือท่านมีผู้สนับสนุนที่เห็นคุณสมบัตินี้และความสามารถของ
 ท่านอย่างดียิ่งซึ่งบุคคลผู้มีส่วนส่งเสริมผลักดันเจ้าพระยาอมราชที่สำคัญที่สุดคือ สมเด็จ
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนั่นเอง จะเห็นได้จากประวัติการทำ
 งานของท่านนับแต่เป็นครูในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ การตามเสด็จไปเป็นครู
 และพระอภิบาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ณ ทวีปยุโรป การดำรงตำแหน่งเป็นเลขาการ

ประจำตัวเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นข้าหลวงพิเศษตรวจราชการที่เมืองสงขลาและ
เมืองนครศรีธรรมราช เป็นข้าหลวงมณฑลนครศรีธรรมราช จนกระทั่งดำรงตำแหน่ง
เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้
ทรงสนับสนุนตลอดมา ซึ่งการได้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ นั้น ก็เป็นโอกาสให้ท่านได้ใช้
ความสามารถเฉพาะตัวประกอบกับลักษณะนิสัยที่ยึดถือพระธรรมคำสอนของพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าเป็นหลักคุณธรรมในการปกครอง ส่งเสริมให้ท่านประกอบกิจการงานทั้งปวง
ได้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติตั้งกล่าวมาแล้ว

หากจะกล่าวถึงเกียรติคุณในฐานะนักปกครองของท่านเจ้าพระยามรราช อาจ
กล่าวได้ว่าท่านเป็นนักปกครองผู้สามารถเข้าถึงประชาชนอย่างดีที่สุด

โดย นายบุหลต ศรีกนก

เรื่อง “การจัดประชุม” มีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอให้ท่านผู้อ่านได้ทราบถึง ความหมายของการประชุม ซึ่งอาจจะตรงหรือไม่ตรงกับแนวความคิดที่ท่านผู้อ่านมีอยู่ในใจ เรื่องประเภทของการประชุม และหน้าที่และบทบาทของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการประชุม ซึ่งพอจะเป็นแนวความคิดให้ท่านที่เกี่ยวกับการประชุมได้ตระหนักถึงกลไกที่สำคัญของ การประชุม

นอกจากนั้น ยังได้กล่าวถึง พฤติกรรมในการประชุม หลักการพูดและการฟัง ในที่ประชุมและเทคนิคในการจัดประชุม ซึ่งพอจะเป็นสิ่งกระตุ้นเตือน ทั้งผู้ที่มีหน้าที่ใน การจัดประชุมและผู้ที่เกี่ยวข้องประชุม ให้ระลึกถึงลักษณะของการประชุมที่ดี ซึ่งถ้าหาก บุคคลที่เกี่ยวข้องได้ระลึกถึงลักษณะของการประชุมที่ดีแล้ว ก็จะนำไปสู่การประสพผล สำเร็จตามจุดประสงค์ของการประชุม

อย่างไรก็ตาม ความคิดและแนวปฏิบัติในเรื่องของการประชุมจริง ๆ คงจะมี มากมายหลายแง่หลายมุมกว่าตัวหนังสือที่เขียนนี้ จึงหวังเพียงว่า บทความ เรื่องนี้จะเป็น เครื่องกระตุ้นเตือน และเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประชุมสามารถนำเทคนิคบาง ประการไปประยุกต์ใช้ในวงงานการประชุมของตน

บรรณาธิการ

LIIRT

Legislative Institutional Repository of Thailand

การจัดประชุม

โดย บุรีรักษ์ นามวัฒน์
สรรเสริญ สืบสภาร

เมื่อกล่าวถึงเรื่องการประชุม หลายคนก็เคยมีประสบการณ์เข้าร่วมประชุมมาแล้ว ซึ่งการเข้าร่วมประชุม นั้น อาจจะเป็นการเข้าร่วมประชุมในฐานะประธานของที่ประชุม หรือในฐานะผู้เข้าร่วมประชุมแต่ก็คงจะมีน้อยคนที่มีประสบการณ์ในการเป็นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวกับการประชุม ซึ่งมีบทบาทเป็นอย่างมากในการช่วยเหลือให้การประชุมแต่ละครั้ง ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การประชุมคืออะไร

ก่อนที่จะกล่าวถึงหน้าที่ และบทบาทของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวกับการประชุม ควรจะพิจารณาก่อนว่า การประชุม นั้น คืออะไร

การประชุม โดยปกติแล้วหมายถึงการที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มาพบกันเพื่อร่วมปรึกษาหารือกัน ทำความเข้าใจ ชี้แจงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันตามหัวข้อเรื่องและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีระเบียบ ณ สถานที่ และเวลาที่กำหนดล่วงหน้าเป็นการแน่นอน

ความหมายของการประชุม ที่กล่าวมานั้นเป็นลักษณะโดยทั่วไปของการประชุม แต่การที่การประชุมแต่ละครั้งจะประสบความสำเร็จหรือไม่ เพียงใดขึ้นอยู่กับว่าผู้เข้าร่วมประชุมตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของการประชุมมากน้อยเพียงใด ซึ่งจุดมุ่งหมายสำคัญๆ ของการประชุมพอสรุปได้ว่า

๑. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการปรึกษาหารือ

๒. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุม ได้นำเอาความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง และประสบการณ์ที่ดีมาใช้ให้เกิดประโยชน์

๓. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น
๔. เพื่อสร้างข้อตกลง และข้อยุติต่าง ๆ
๕. เพื่อร่วมกันตัดสินใจในการดำเนินการต่าง ๆ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์
๖. เพื่อสร้างความเข้าใจที่ต่อกัน รวมทั้งการร่วมมือประสานงาน และการบำรุงขวัญ
๗. เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วม และสร้างความผูกพันต่อกัน

ประเภทของการประชุม

การประชุมนั้น นอกจากจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหาร หรือการร่วมมือกันปฏิบัติภารกิจโดยทั่วไป แล้วการประชุมยังเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการศึกษา และอบรมด้วย ดังนั้น การประชุมจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปหลายรูปแบบ มีวิธีการที่แตกต่างกัน แล้วแต่ว่าการประชุมครั้งนั้น ๆ จัดขึ้นเพื่อสนองความจำเป็นด้านใด เราอาจจำแนกประเภทของการประชุมได้หลายวิธี เช่น

๑. ประเภทของการประชุม จำแนกตามลักษณะ แยกได้เป็น
 - การประชุมปฐมนิเทศ
 - การประชุมเพื่อแถลงนโยบาย

LIIRT

- การประชุมคณะกรรมการบริหาร
- การประชุมผู้ถือหุ้น
- การประชุมทางวิชาการ
- การประชุมในหน่วยงาน
- การประชุมประจำปี
- การประชุมสังสรรค์ประจำปี
- การประชุมแถลงข่าว
- การประชุมผู้นำคนงาน

๒. ประเภทของการประชุม ในสายการบังคับบัญชา แยกได้เป็น

- การประชุมแบบคลีนิก
- การประชุมหารือ
- การประชุมประจำปี
- การประชุมแบบสถาบัน
- การประชุมสัมมนา
- การประชุมปฏิบัติการ

๓. ประเภทของการประชุม จำแนกตามวัตถุประสงค์ แยกได้เป็น

- การประชุมเพื่อชักจูง (แจ้งให้ทราบ)
- การประชุมเพื่อการปรึกษาหารือ
- การประชุมเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์
- การประชุมเพื่อแก้ปัญหา

หน้าที่และบทบาทของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการประชุมโดยทั่วไป

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวกับการประชุมมีบทบาทอย่างมากในการช่วยเหลือให้การประชุมแต่ละครั้งประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เจ้าหน้าที่ที่กล่าวนี้อาจหมายถึงเลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการ และคณะผู้ทำงานช่วยเหลือเลขานุการ และผู้ช่วยเลขานุการ ซึ่งเรียกรวมว่าเป็นงานของเลขานุการในที่ประชุม งานของเลขานุการในที่ประชุม แบ่งออกได้เป็น ๓ ขั้นตอน คือ

๑. ชั้นเตรียมการ
๒. ชั้นปฏิบัติการ
๓. ชั้นรายงานผล

๑. ชั้นเตรียมการ

งานที่เลขานุการจะต้องปฏิบัติในชั้นเตรียมการมีดังนี้

๑. จัดระเบียบวาระการประชุม โดยเลขานุการร่วมกับประธานเป็นผู้กำหนดหัวข้อระเบียบวาระที่จะประชุม
๒. แจ้งกำหนดการประชุมระบุ วัน เวลา สถานที่ประชุม พร้อมทั้งแนบระเบียบวาระที่จะประชุมครั้งที่แล้ว และเอกสารประกอบการพิจารณาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ทราบก่อนล่วงหน้าพอสมควร
๓. ก่อนมีการประชุม เลขานุการต้องจัดเตรียมเรื่องเดิมเอกสารที่เกี่ยวกับการประชุมด้วยทฤษฎีหรือระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สมุดลงทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุม สิ่งเหล่านี้เลขานุการ ต้องจัดเตรียมและมีไว้ให้ครบถ้วน เพราะในระหว่างการประชุม ที่ประชุมอาจขอทราบ หรือขอดูได้ทันที
๔. จัดเตรียมสถานที่ประชุม โดยเจ้าหน้าที่จัดประชุม ต้องสำรวจตรวจสอบดูทั้งขนาดของห้องประชุมบรรยากาศ แสงสว่าง โต๊ะเก้าอี้ การตกแต่งห้อง ความสงบเงียบ และอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาต่าง ๆ ซึ่งต้องเตรียมให้พร้อมสรรพ การบริการเล็ก ๆ น้อยๆ ที่จะทำให้การประชุมดำเนินไปโดยราบรื่น เพื่อมิให้อารมณ์หรือบรรยากาศของที่ประชุมตึงเครียด ก็เป็นสิ่งที่เลขานุการต้องคำนึงถึงด้วย
๕. ควรติดต่อทางโทรศัพท์กับผู้เข้าร่วมประชุมได้หรือไม่ ให้ทราบล่วงหน้าก่อนวันประชุม จะได้แจ้งให้ประธานทราบเพื่อพิจารณางด หรือเลื่อนการประชุม ได้ทันที

๒. ชั้นปฏิบัติงาน

งานที่เลขานุการ จะต้องปฏิบัติในชั้นปฏิบัติการ มีดังนี้

๑. ตรวจสอบจำนวนผู้เข้าร่วมประชุม ให้ประธานทราบก่อนการเปิดประชุมว่าครบองค์ประชุม หรือไม่

๒. บันทึก หรือคู่มือการบันทึกผลการประชุม ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งปิดประชุม ซึ่งเลขานุการอาจจะมอบหมายให้ผู้ช่วย หรือเจ้าหน้าที่ทำการจดบันทึกแทนก็ได้
๓. อ่านรายงานการประชุมครั้งที่แล้ว เพื่อให้ที่ประชุมพิจารณาแก้ไข และรับรอง
๔. แก้ไขรายงานการประชุมตามมติของที่ประชุม
๕. ช่วยประธานในการนับคะแนน หรือแจกบัตรลงคะแนน (เว้นแต่ได้มีการจัดเจ้าหน้าที่ไว้ในเรื่องนี้ โดยเฉพาะแล้ว)
๖. อ่านทวนรายงาน หรือข้อความต่าง ๆ ที่ได้บันทึกไว้แล้วตามคำขอของประธาน หรือของที่ประชุม
๗. ในกรณีที่ประธานและรองประธานไม่มาร่วมประชุม เลขานุการจะเป็นผู้เบิกการประชุมเสียเอง และดำเนินการให้ที่ประชุมเลือกตั้งประธานชั่วคราวขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมครั้งนั้น
๘. ช่วยเตือนประธานในบางเรื่อง บางข้อ ที่เห็นว่าประธานควรแจ้งให้ที่ประชุมทราบ หรือเรื่องที่ประธานควรจะขอความเห็น หรือมติจากที่ประชุม

๓. ขันรายงานผล

- งานที่เลขานุการจะต้องปฏิบัติในขันรายงานผลมีดังนี้
๑. จัดทำรายงานการประชุม ในทันทีเมื่อเสร็จการประชุมเพื่อให้ข้อความที่บันทึกไว้ในรายงานการประชุมถูกต้องสมบูรณ์มากที่สุด
 ๒. แจ้งและยืนยันมติของที่ประชุมไปยังบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทราบโดยทันที เพื่อจะได้รีบไปดำเนินการหรือถือปฏิบัติต่อไป
 ๓. เก็บรักษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้เป็นอย่างดีเป็นระเบียบสะดวกแก่การค้นหาเพื่ออ้างอิง
 ๔. วางโครงการการประชุมครั้งต่อไป

พฤติกรรมในการประชุม

ในการประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนย่อมมีพฤติกรรมแตกต่างกันออกไปตามอุปนิสัย ใจคอ ความรู้ ความชำนาญ รวมทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นตัว

LI RT

กำหนดพฤติกรรมของแต่ละบุคคล พฤติกรรมของผู้เข้าร่วมประชุม แยกออกได้เป็นหลาย ประการ เช่น

๑. ประเภทขวนทะเลาะ ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้จะตั้งคำถาม หรือพูดอะไรออกมาแต่ละคำ ล้วนแต่เป็นคำพูดคำถามที่ก่อวุ่นวายนวาท เสียศีลคนโน้นแหวะ คนนี้ เป็นบุคคลที่น่ารำคาญมาก วิธีแก้ไขสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ คืออย่าไปโต้เถียงด้วย พยายามอดทนเข้าไว้ ปล่อยให้พูดพลาบไปคนเดียวก่อนในที่สุกก็จะเงียบเอง

๒. ประเภทชอบช่วยเหลือ ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้เป็นผู้เข้าร่วมประชุม ที่ให้ความร่วมมือดีทุกอย่างมีประโยชน์มากในการปรึกษาหารือ ถ้าพยายามกระตุ้นให้ เขาแสดงความคิดเห็น ก็จะเป็นประโยชน์มากในการประชุม

๓. ประเภทรู้ทุกอย่าง ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ไม่ว่าใครจะพูดอะไร ถามอะไร ก็รู้ดีไปหมดเสียทุกอย่าง เรียกว่าเป็นเจ้าของทฤษฎีอยู่เพียงคนเดียว วิธีแก้ไข สำหรับผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อให้เกิดความคิดเห็นที่ขัดแย้งแล้ว จะได้รับผลสรุปที่ดี

๔. ประเภทพูดมาก ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ ชอบโวยวายพูดมากเข้าชากววน พูดไม่รู้จบ วิธีแก้ไขสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ ต้องคอยขัดจังหวะในช่วงตอนที่เหมาะสม หรือไม่ก็กำหนดให้มีการจำกัดเวลาพูด

๕. ประเภทข้อยาย ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ เป็นคนที่ไม่กล้าพูด เมื่อถูกถามก็อายม้วนไปบิดมา วิธีแก้ไขสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ ก็คือพยายามถามคำถามง่าย ๆ ช่วยให้ความมั่นใจ เมื่อเขาตอบถูกก็ยกย่องชมเชยและใช้ความคิดเห็นของเขาเป็นตัวอย่างบ่อย ๆ

๖. ประเภทค้านแหลก ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้คอยจ้องจับผิดผู้อื่น และคอยแสดงความคิดเห็นคัดค้านเมื่อผู้อื่นเสนอความคิด วิธีแก้ไขสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ ก็คือการรับรองความรู้ความชำนาญของเขาและขอให้เขาใช้ความรู้ความชำนาญนั้นเป็นประโยชน์ต่อการประชุมที่เรายอมรับความสามารถของเขาก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาค้านน้อยลง หรือเลิกค้านในที่สุด

๖. ประเภทไม่สนใจ ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้จะไม่ยอมเปิดปากพูดอะไรทั้งนั้น นั่งหลับบ้างยืนบ้าง ใครจะพูดอะไรหรือซักถามอะไร ก็ไม่สนใจทั้งนั้นวิธีแก้ไขสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ ก็คือเปิดโอกาสให้เขาพูดเรื่องหน้าที่การงานของเขาเอง ให้เขายกตัวอย่างงาน หรือประสบการณ์ซึ่งเขาสนใจ ในที่สุดเขาก็จะมีส่วนร่วมในการประชุม

๗. ประเภทหัวสูง ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้จะทำท่าเป็นเจ้าแห่งความจริงทุกอย่าง มักแสดงอาการว่าหมั่นหมั่นเหนือกว่าอยู่เสมอ วิธีแก้ไขสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้ก็ต้องแสดงความเห็นด้วย หรือคล้อยตามก่อนในตอนแรก แล้วเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติม หรือเสนอความคิดเห็นแบบอื่น ซึ่งอาจเป็นทางออกที่ดีกว่า

๘. ประเภทดื้อรั้น ผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้จะโต้เถียงไม่หยุด มีความคิดว่าตัวเองถูกเสมอ วิธีแก้ไขสำหรับผู้เข้าร่วมประชุมประเภทนี้คือ ชักชวนให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น หรือให้เขาเก็บเรื่องไว้เจรจากันส่วนตัวหลังประชุมแล้ว

หลักการพูดการฟังในที่ประชุม

ในการประชุมโดยทั่ว ๆ ไป ในทุก ๆ ประเภทของการประชุม ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว มีกิจกรรมสำคัญอยู่สองประการที่ประธานในที่ประชุม และสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมตลอดถึงเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประชุมต้องกระทำคือ การพูดและการฟัง

การพูดและการฟัง มีความสำคัญมากในการประชุมแต่ละครั้ง มีผู้กล่าวกันว่าธรรมชาติสร้างมนุษย์ให้มีปากเดียวแต่มีหูสองข้าง แสดงว่าธรรมชาติให้ความสำคัญแก่การฟังมากกว่าการพูด แต่ในสภาพความเป็นจริงปรากฏว่ามีคนจำนวนมากชอบพูดมากกว่าฟัง โดยไม่ได้ตระหนักว่า การฟังนั้นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าการพูด การฟังที่ดีเป็นอาวุธสำคัญกว่าการพูดด้วยซ้ำไปในบางสถานการณ์ การเป็นผู้ฟังที่ดีให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังอย่างมหาศาล และการฟังที่ดี เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ไม่แพ้ความสามารถในการเป็นผู้พูดที่ดี ดังนั้นจึงควรพิจารณาดังหลักการพูด และหลักการฟังไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้รู้หลักสามารถปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ในการประชุม

หลักการพูดในที่ประชุม การพูด หรือการเสนอเรื่องที่ตีในที่ประชุม มีหลักสำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. เรื่องที่พูด หรือเสนอต้องเป็นเรื่องที่น่าสนใจ
๒. ภาษาที่พูดต้องเป็นภาษาที่ตเหมาะสมกับระดับของผู้ฟัง
๓. เสียงที่พูดต้องชัดเจน แจ่มใส เสียงดัง มีการเน้นเสียงหนัก-เบา ให้ถูกต้องสอดคล้องกับเรื่องที่พูด
๔. อากัปกริยาในขณะที่พูดต้องเหมาะสม

๑. เรื่องที่พูดหรือเสนอต้องเป็นเรื่องที่น่าสนใจ

ในการพูด หรือเสนอเรื่องใดต่อที่ประชุม ต้องคำนึงถึงความสนใจของผู้ที่ฟังอยู่ในห้องประชุมด้วย โดยธรรมดาคนจะสนใจฟังเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจเท่านั้น ดังนั้นก่อนที่จะเสนอ หรือพูดในที่ประชุมจะต้องคิดให้รอบคอบถึงความสนใจของผู้ฟังในที่ประชุมด้วย ตัวอย่างลักษณะของเรื่องที่น่าสนใจ มีดังนี้คือ

- ก. ไม่เป็นเรื่องที่ผู้อื่นได้พูดไปแล้ว นอกจากจะกล่าวสนับสนุน หรือคัดค้าน โดยมีเหตุผลในการสนับสนุน หรือคัดค้านเหมาะสม และเป็นเหตุผลที่ยังไม่มีผู้อื่นได้กล่าวถึง

LI RT

- ข. เป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของคนทั่วไป ความสมัย และเรื่องที่พูดนั้นเป็นประโยชน์กับตนเอง และคนส่วนใหญ่
- ค. เป็นเรื่องที่เห็นไปได้ ไม่ใช่ใช้ลักษณะเพื่อฉ้อฉลวาทวิมานในอากาศ
- ง. เป็นเรื่องที่ไม่กระทบกระเทือนผู้อื่นในทางส่วนตัว หรือทำให้ผู้ที่ถูกกล่าวถึงเสียหาย หรือขายหน้า
- จ. เป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกับผลประโยชน์ของผู้ฟัง เป็นเรื่องที่ใกล้ตัว ไม่ไกลตัว
- ฉ. เรื่องที่พูดหรือเสนอต้องเหมาะสมกับกาลและเทศะ

๒. ภาษาที่พูดต้องเป็นภาษาที่คีเหมาะสมกับระดับของผู้ฟัง

ในการพูด หรือเสนอเรื่องใดก็ตามที่ประชุมต้องคำนึงถึงภาษาที่จะใช้ว่าเหมาะสมกับระดับของผู้ฟังด้วย ตัวอย่างลักษณะของภาษาที่จะใช้ในการประชุม เช่น

- ก. ภาษาที่ใช้ต้องเป็นภาษาสนทนาไม่ใช่ภาษาหนังสือ
- ข. การใช้ถ้อยคำ หรือศัพท์ในการพูดต้องคำนึงถึงความเข้าใจของผู้ฟังเป็นสิ่งสำคัญ
- ค. ภาษาที่ใช้พูดควรประกอบด้วยถ้อยคำที่กระชับรัดแต่ไม่ใช่รวบรัด มีโครงสร้างของเรื่องพูดอย่างมีระเบียบไม่วกวนซ้ำซาก

๓. เสียงที่พูดต้องชัดเจน แจ่มใส เสียงดังมีการเน้นเสียงหนัก—เบาให้ถูกต้องสอดคล้องกับเรื่องที่พูด

ในการพูด หรือเสนอเรื่องใดก็ตามที่ประชุมต้องคำนึงถึงเสียงที่จะพูด ซึ่งควรมีลักษณะดังนี้

- ก. การออกเสียง ร, ล และเสียงกล้ำต้องชัดเจน
- ข. น้ำเสียงมีลักษณะแจ่มใส แสดงถึงความกระตือรือร้น
- ค. เสียงที่พูดมีความดังเหมาะสม พอสื่อฟังจะได้ยินอย่างชัดเจน แต่ไม่ดังจนเป็นเสียงตะโกน กรณีที่มีเครื่องขยายเสียง ควรพูดห่างจากไมโครโฟนพอสมควร ฉะนั้นจะได้ยินเสียงหายใจของผู้พูด
- ง. การพูดที่ดี ต้องมีการเน้นเสียงหนักเสียงเบา เว้นระยะที่เหมาะสมสอดคล้องกับเรื่องที่กำลังพูดถึง
- จ. เสียงพูดที่ดีต้องหนักแน่น แสดงถึงความตั้งใจและความจริงใจ

๔. อากัปกิริยาในขณะที่พูดต้องเหมาะสม

ในการพูดหรือเสนอเรื่องใดต่อที่ประชุม ต้องคำนึงถึงอากัปกิริยาในขณะที่พูดด้วย เช่น

- ก. แต่งกายให้เหมาะสมกับสถานที่
- ข. สีหน้า และการแสดงท่าทางประกอบขณะพูดต้องสอดคล้องกับเรื่องที่พูด
- ค. การยืน หรือการนั่ง การวางมือต้องเหมาะสม
- ง. ต้องสบตากับผู้ที่กำลังฟังด้วย

หลักการฟังในที่ประชุม

ในการเข้าร่วมประชุมใด ๆ ผู้เข้าร่วมประชุมควรคำนึงถึงหลักการฟังในที่ประชุม เช่น

๑. ผู้ฟังต้องตั้งใจฟัง ผู้ฟังที่ดีต้องมีความตั้งใจฟังว่า ผู้พูดมีความประสงค์ที่จะพูดอะไร ลำดับเหตุการณ์เหตุผล และผลที่ผู้พูดได้พูดออกมา

LIIRT

๒. ผู้ฟังต้องมีความอดทนที่จะฟังจนผู้พูดพูดจบซึ่งบางครั้งเราอาจจะจำเป็นต้องทนฟังเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย หรือเรื่องที่คุณไม่สนใจ แต่เพื่อที่จะให้การฟังครั้งนี้ได้ผลผู้ฟังที่ฟังก็ต้องมีความอดทน และใช้เวลาในการฟัง

๓. ผู้ฟังต้องรักษาอารมณ์ในขณะที่ฟัง การฟังเรื่องราวในที่ประชุมบางครั้งอาจจะกระทบกับอารมณ์ของผู้ฟัง ทำให้เกิดความท้อใจ เสียใจ น้อยใจ หรือโกรธ ผู้ฟังที่ดีต้องรักษาอารมณ์ให้เป็นปกติในขณะที่ฟังเพราะถ้าปล่อยให้อารมณ์ครอบงำ ผู้ฟังจะฟังต่อไปไม่รู้เรื่อง

๔. ผู้ฟังอาจใช้เครื่องช่วยจำ เช่น การจดบันทึกหัวข้อ หรือประเด็นสำคัญที่ฟัง หรืออาจใช้เครื่องบันทึกเสียงแต่ถ้าหากเป็นเรื่องทั่วไปซึ่งไม่ซับซ้อนก็ไม่ต้องบันทึกเสียง เพราะจะทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าจะเบื่อฟังภายหลังก็ได้ ทำให้สมาธิในการฟังเสียไป

อุปสรรคของการฟังที่ดี

ในการฟังในที่ประชุม นอกจากผู้เข้าร่วมประชุมควรคำนึงถึงหลักการฟังที่ดีดังที่กล่าวมาแล้ว ยังต้องคำนึงถึงกริยาบางประการซึ่งเป็นอุปสรรคของการฟังที่ดี เช่น

๑. แกล้งทำเป็นสนใจฟังเรื่องที่คุณพูดกำลังพูดแต่โดยแท้จริงแล้วมิได้เอาใจใส่ความนึกคิดกลับไปคิดพิจารณาเรื่องอื่นภายนอกห้องประชุม หรือเหม่อลอยไปที่อื่นทำให้ไม่สามารถฟังจับใจความได้ว่าผู้พูดกำลังพูดเรื่องอะไร

๒. ฟังและจดจำเฉพาะข้อเท็จจริงบางประการที่ประทับใจโดยไม่ ได้พิจารณาถึงความเชื่อมโยงของข้อเท็จจริงทั้งหมดกับแนวความคิดของผู้พูด หรือความเห็นที่แสดงออกมาในขณะที่พูด ผลก็คือฟังไม่ได้ความ

๓. พุดสวนในขณะที่ผู้พูดอีกคนหนึ่งกำลังพูดอยู่ยังไม่จบความ

๔. คุยกับผู้อื่นในขณะที่ผู้พูดกำลังพูดทำให้ผู้ฟังไม่รู้เรื่องเช่นเดียวกัน

๕. เกิดความรู้สึกไม่ชอบใจ หรือไม่ประทับใจในบุคลิก หรืออากัปกริยาของผู้พูดทำให้การฟังมีความตั้งใจน้อยลงไป หรืออาจจะไม่ฟังเอาเลย

๖. เวลาฟังไม่มองหน้า หรือสังเกตอากัปกริยาของผู้พูด ซึ่งอาจทำให้การสื่อความหมายระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังขาดตกบกพร่องไป

ศัพท์ที่ควรรู้เกี่ยวกับการประชุม

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประชุม ไม่ว่าจะเป็นประธานในที่ประชุม ผู้เข้าร่วมประชุม เลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการประชุม จำเป็นต้องรู้ศัพท์ที่จำเป็นเกี่ยวกับการประชุม เช่น

๑. **องค์ประชุม (Quorum)** ซึ่งหมายถึง จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม ตามที่ได้กำหนดไว้ในระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการประชุมนั้น โดยปกติจะกำหนดจำนวนอย่างน้อยไว้ว่า ถ้าหากจำนวนสมาชิกที่มาร่วมประชุมครบตามจำนวนนั้นถือว่าครบองค์ประชุมสามารถดำเนินการประชุมได้ มติหรือการพิจารณาตกลงใจ ๆ ของที่ประชุมถือว่า มีผล ถ้าหากสมาชิกไม่ครบตามที่กำหนดไว้ถือว่าไม่ครบองค์ประชุม ดำเนินการประชุมไม่ได้ถ้าดำเนินการประชุมแล้วมติหรือข้อตกลงใจ ๆ ถือว่าไม่มีผล องค์ประชุมโดยปกติจะกำหนดจำนวนไว้แน่นอน หรืออาจกำหนดไว้เป็นอัตราส่วนของจำนวนสมาชิก เช่น ไม่น้อยกว่าหนึ่งในสาม หรือไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งแล้วแต่กรณี

๒. **ประธานที่ประชุม (Chairman)** คือ ผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการประชุมอันได้แก่รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประชุม ควบคุมการประชุม ให้ดำเนินไปด้วยความถูกต้องตามระเบียบแบบแผน กำหนดตัวบุคคลที่จะพูดหรืออภิปรายในที่ประชุม จับประเด็น และจำกัดการอภิปรายของผู้อภิปรายให้อยู่ในประเด็น ไม่ให้พูดวกวนซ้ำซาก หรือพูดหยาบคายใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น สั่งพักการประชุมชั่วคราว สั่งปิดการประชุม หรือเลื่อนการประชุมเมื่อเห็นว่าการประชุมดำเนินไปเป็นเวลาพอสมควรแล้ว

ประธานที่ประชุม อาจจะเป็นประธานกรรมการ หรือรองประธานกรรมการ ในกรณีที่ประธานไม่อยู่ในที่ประชุม หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ส่วนในกรณีที่ประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุม ที่ประชุมอาจแต่งตั้งให้กรรมการคนหนึ่งคนใด เป็นประธานที่ประชุมชั่วคราวก็ได้

๓. **ญัตติ (Motion)** คือ ข้อเสนอที่ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอต่อที่ประชุม ในขณะประชุม หรือเสนอล่วงหน้าก่อนการประชุม เพื่อให้ที่ประชุมพิจารณาหรือลงมติ

การเสนอญัตติใดให้ที่ประชุมพิจารณาต้องดำเนินการตามที่กำหนดไว้ในระเบียบหรือข้อบังคับการประชุม

๔. การอภิปราย (Debate) คือ การกล่าวสนับสนุน หรือคัดค้าน ประเด็น หรือปัญหาที่กำลังพิจารณา โดยปกติผู้ที่อภิปรายจะต้องได้รับอนุญาตจากประธานที่ประชุมก่อน จึงอภิปรายได้โดยทั่วไปประธานจะอนุญาตให้มีการอภิปรายสนับสนุน และคัดค้านสลับกันไปการอภิปรายโดยมารยาทของการประชุมจะต้องเป็นการพูดกับประธานที่ประชุม ทั้งนี้เพื่อป้องกันการกระทบกระเทือนกันเองในระหว่างผู้ที่เข้าร่วมประชุม

๕. การแปรญัตติ (Amendment of motion) คือ การเสนอข้อแก้ไขข้อความ ถ้อยคำ ในญัตติ หรือข้อเสนอที่ได้เสนอไว้เดิม

๖. มติ (Resolution) คือ ข้อตกลงในญัตติ หรือประเด็นต่าง ๆ ที่พิจารณากันที่ประชุม การลงมติในการประชุมนี้ ทำได้สองวิธีคือ การลงมัตติด้วยวิธีลับ กับลงมัตติด้วยวิธีเปิดเผย ผู้ลงคะแนนเสียงอาจเขียนใส่กระดาษแล้วพับใส่ซอง หรือใช้วิธีลงเบี่ยงว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับเรื่องที่กำลังลงมติ ส่วนการลงมติ โดยวิธีเปิดเผยอาจทำโดยวิธียกมือสนับสนุนหรือคัดค้าน ยื่นขัน หรือตบโต๊ะ ประธานที่ประชุมจะพิจารณาว่าฝ่ายสนับสนุน หรือคัดค้านอย่างใดมากกว่า แล้วจะประกาศว่ามติที่ประชุมเป็นอย่างไร

๗. คะแนนเสียงข้างมาก (Majority) คือ จำนวนของผู้ที่ลงคะแนนเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย มีจำนวนมากกว่าฝ่ายที่มีความเห็นตรงกันข้าม คะแนนเสียงข้างมากมีหลายแบบ เช่น

ก. เสียงข้างมากธรรมดา (Simple Majority) จำนวนคะแนนเสียงที่ลงความเห็นสนับสนุนหรือคัดค้านฝ่ายใดมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งเพียงเสียงเดียวก็ถือว่าเป็นฝ่ายชนะในการลงมติ

ข. เสียงข้างมากเด็ดขาด (Absolute Majority) เป็นการกำหนดไว้ว่า ถึงแม้จะได้คะแนนเสียงมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งก็ตาม ถ้าคะแนนเสียงไม่ถึงสองในสามของผู้ลงคะแนนเสียง หรือสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ก็ถือว่าไม่ชนะในการลงมตินั้น โดยปกติการลงมติซึ่งต้องการคะแนนเสียงข้างมากเด็ดขาดจะเป็นเรื่องสำคัญ หรือเป็นเรื่องของการลงมติเปลี่ยนแปลงระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ

๘. **มติเอกฉันท์ (Unanimous)** คือ การที่ไม่มีผู้ใดคัดค้าน มติเอกฉันท์นั้นกำหนดให้ใช้ในบางกรณีเกี่ยวกับเรื่องสำคัญมาก ๆ

๙. **คะแนนตัดสิน (Casting Vote)** ในกรณีที่มีการลงมติแล้วปรากฏว่าคะแนนเสียงฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านมีเท่ากัน ประธานมีสิทธิลงคะแนนเสียงเพื่อเป็นการตัดสินว่าที่ประชุมควรลงมติเป็นอย่างไร การที่ประธานที่ประชุมออกเสียงเข้าข้างฝ่ายใดจะทำให้ฝ่ายนั้นมีคะแนนเสียงมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งอีกหนึ่งเสียง การลงมติของประธานที่ประชุมเราเรียกว่า คะแนนเสียงตัดสิน

๑๐. **ระเบียบวาระประชุม (Agenda)** คือ กำหนดการเกี่ยวกับการประชุม แยกเป็นลำดับเรื่องที่ประชุมจะพิจารณา โดยทั่วไปจะเรียงลำดับดังต่อไปนี้

ระเบียบวาระที่ ๑ เรื่องที่ประธานจะแจ้งต่อที่ประชุม

ระเบียบวาระที่ ๒ รับรองรายงานการประชุม

ระเบียบวาระที่ ๓ เรื่องที่ค้างการพิจารณา

ระเบียบวาระที่ ๔ เรื่องที่เสนอใหม่

.....
ระเบียบวาระที่... (สุดท้าย) เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

การจัดประชุม

ผู้ที่ดำเนินการจัดประชุม ควรจะกำหนดรายการกิจกรรมที่จำเป็นต้องทำในการจัดประชุม เริ่มตั้งแต่ การวางแผนซึ่งได้แก่ การทำโครงเรื่องที่จะประชุม กำหนดหัวข้อที่จะประชุม กำหนดหมายกำหนดการของการประชุม กำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าร่วมประชุม กำหนดตัวเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการ และผู้ประสานงาน และการขออนุมัติแผนดำเนินงาน

ก. หนังสือเชิญประชุม

เมื่อได้รับอนุมัติให้ดำเนินการจัดประชุมได้ ผู้ที่จะดำเนินการจัดประชุม จะต้องทำหนังสือเชิญผู้เข้าร่วมประชุมพร้อมทั้งแจ้งระเบียบวาระการประชุม ให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบ

แบบหนังสือเชิญประชุมและระเบียบวาระการประชุม

วันที่.....

เรื่อง.....

เรียน.....

ด้วยประธาน ได้มีคำสั่งให้นัดประชุม ครั้งที่.../๒๕๒๔ ในวันที่... เดือน.....
พ.ศ. เวลา..... ณตามระเบียบวาระประชุมที่เสนอมายัง
ท้าย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดไปร่วมประชุม ตามวัน เวลา และสถานที่ดังกล่าวด้วย
ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(.....)

เลขานุการ.....

เลขานุการ

โทร.....

ระเบียบวาระประชุม ครั้งที่.../๒๕๒๔

วันที่.....

๑. เรื่องที่ประธานจะแจ้งให้ที่ประชุมทราบ
๒. รับรองรายงานการประชุมครั้งที่แล้ว
๓. เรื่องที่ค้างการพิจารณา
๔. เรื่องเสนอใหม่
๕. เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

LI RT

ข. เรื่องเสนอที่ประชุม

นอกจากผู้ดำเนินการจัดประชุม จะต้องทำหนังสือเชิญผู้เข้าร่วมประชุมพร้อมทั้งระเบียบวาระการประชุมแล้วผู้ดำเนินการจัดประชุมอาจต้องทำเรื่องเสนอที่ประชุมในบางกรณี การทำเรื่องเสนอที่ประชุมแบ่งออกได้เป็น ๒ กรณี คือ

๑. เรื่องเสนอที่ประชุมเพื่อพิจารณา
๒. เรื่องเสนอที่ประชุมเพื่อทราบ

เรื่องเสนอที่ประชุมเพื่อพิจารณา

เพื่อให้การเตรียมเรื่องเสนอที่ประชุมเพื่อพิจารณาเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ง่าย ชัดเจน สอดคล้องและอยู่ในแนวเดียวกัน จึงกำหนดรูปแบบในการเสนอดังนี้

เรื่องเสนอเพื่อพิจารณาของ

๑. เรื่อง (ระบุชื่อเรื่องหรือโครงการ)

๒. เหตุผลและความจำเป็น

(เพื่อชี้แจงแสดงเหตุผลและความจำเป็นของเรื่องข้อเท็จจริง ปัญหา และสภาพปัญหาของเรื่อง)

๓. ความเป็นมา หรือเรื่องเดิม (ถ้ามี)

(เพื่อให้ที่ประชุม ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเรื่องเพื่อเป็นพื้นฐานในการให้ความเห็นวิเคราะห์และพิจารณาเรื่องอย่างถูกต้อง)

๔. การพิจารณาของ

(เพื่อแจ้งให้ทราบถึงสถานภาพปัจจุบัน และการดำเนินงาน ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ หรือร่วมกับหน่วยงานอื่นตลอดจนผลจากการพิจารณาเสนอแนะต่าง ๆ)

๕. ประเด็นที่เสนอเพื่อพิจารณา

(จะต้องชัดเจน รัดกุม ไม่คลุมเครือว่าประเด็นของเรื่องอยู่ที่ไหน ประสงค์ให้พิจารณาอะไรในแง่ใดประเด็นเรื่องอาจมีหลายข้อ และมีความสำคัญมากน้อยต่างกันจึงควรแยก และลำดับความสำคัญก่อนหลังให้ชัดเจน)

๖. เอกสารประกอบการพิจารณา (ถ้ามี)

ในบางครั้งเรื่องที่เสนอมีขอบข่ายกว้างขวาง ซึ่งอาจจำเป็นต้องอาศัยข้อมูล ผลการวิเคราะห์วิจัยอื่น ๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจ ก็ให้จัดทำเอกสารที่พิเศษขึ้นตามความจำเป็น

เรื่องที่เสนอที่ประชุมเพื่อทราบ

ในทำนองเดียวกันในเรื่องที่เสนอที่ประชุมเพื่อทราบ ก็ควรเตรียมเรื่องให้มีระเบียบแบบแผน ง่าย ชัดเจน สอดคล้อง และอยู่ในแนวเดียวกัน จึงกำหนดรูปแบบในการเสนอ ดังนี้

สรุปผลการปฏิบัติงานของ ประจำเดือน
๑. ผลการประชุม ----- ----- -----
๒. ผลการปฏิบัติงานอื่น ----- ----- ----- -----

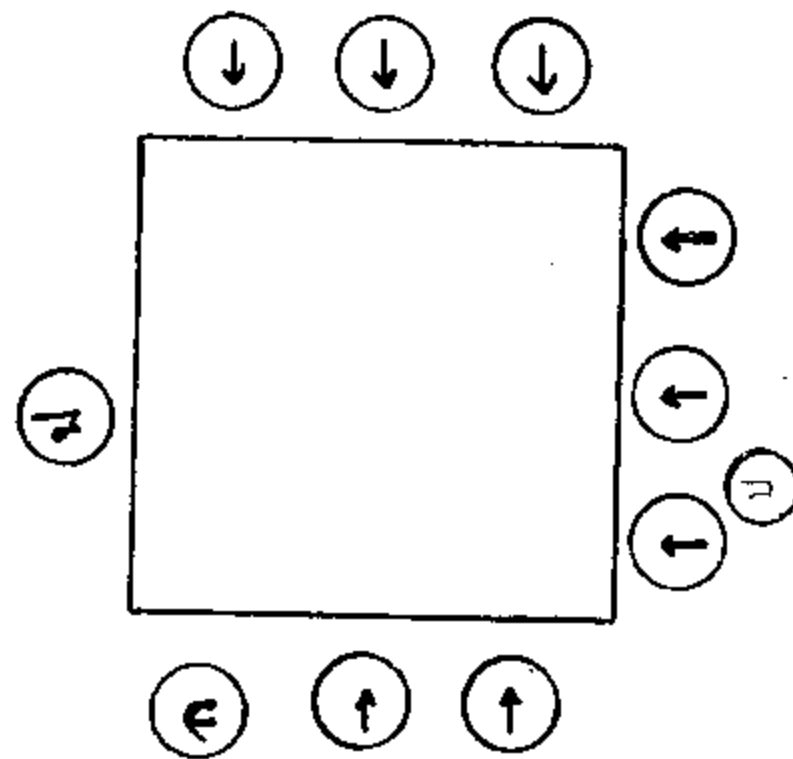
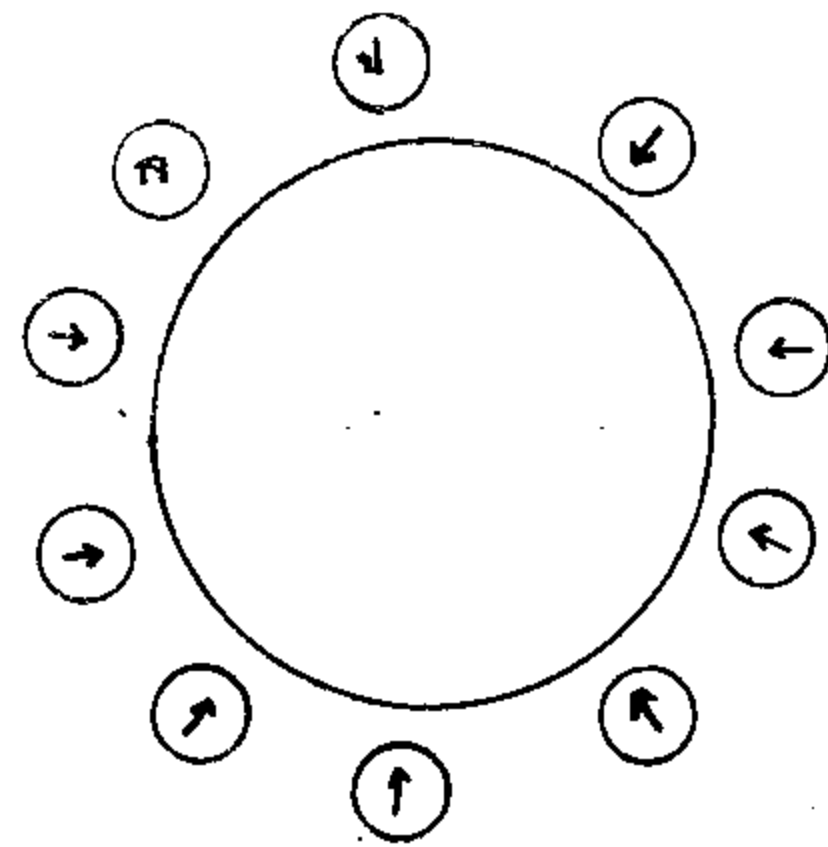
ค. การจัดรูปแบบของที่ประชุม

เมื่อจะจัดประชุม และได้เตรียมเรื่องที่จะเสนอต่อที่ประชุมแล้ว ผู้ที่จะดำเนินการจัดประชุม จำเป็นต้องจัดห้องประชุม จัดโต๊ะเก้าอี้ตามจำนวนผู้เข้าร่วมประชุม และจัดรูปแบบของที่ประชุมเป็นรูปต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เช่น

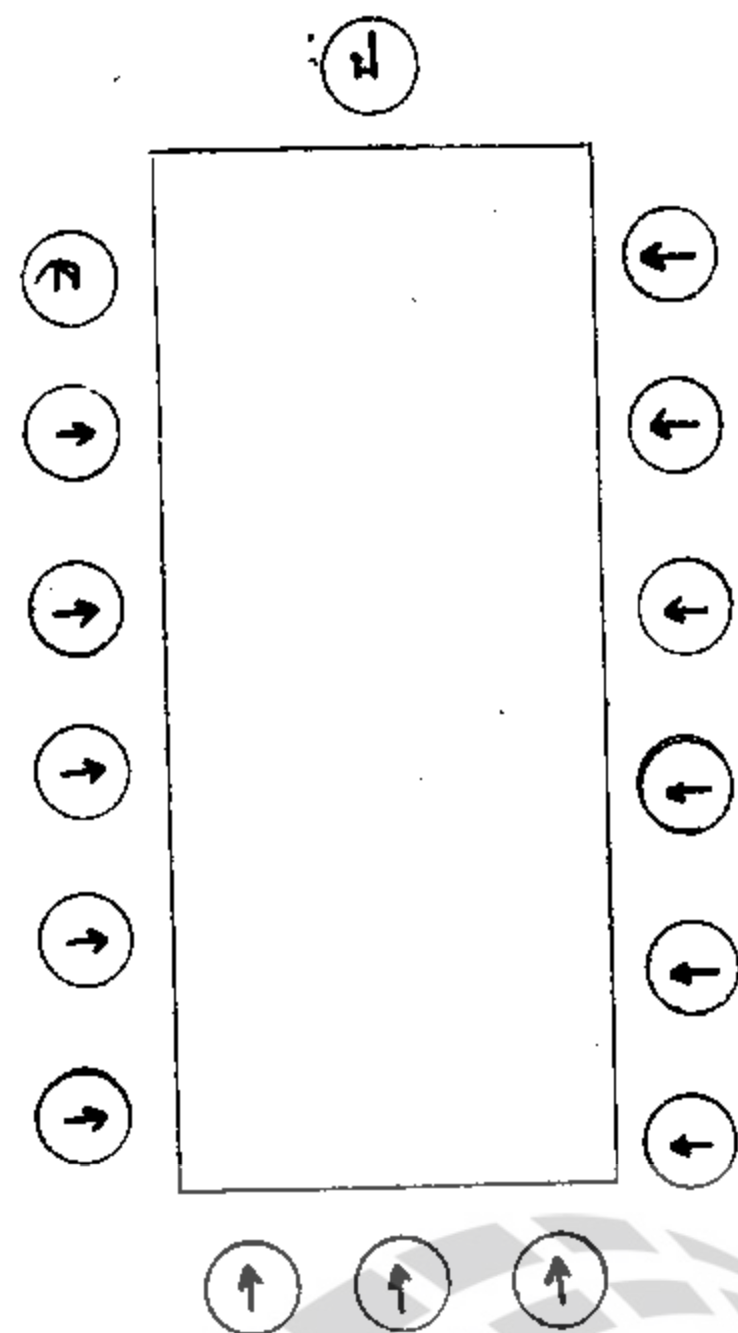
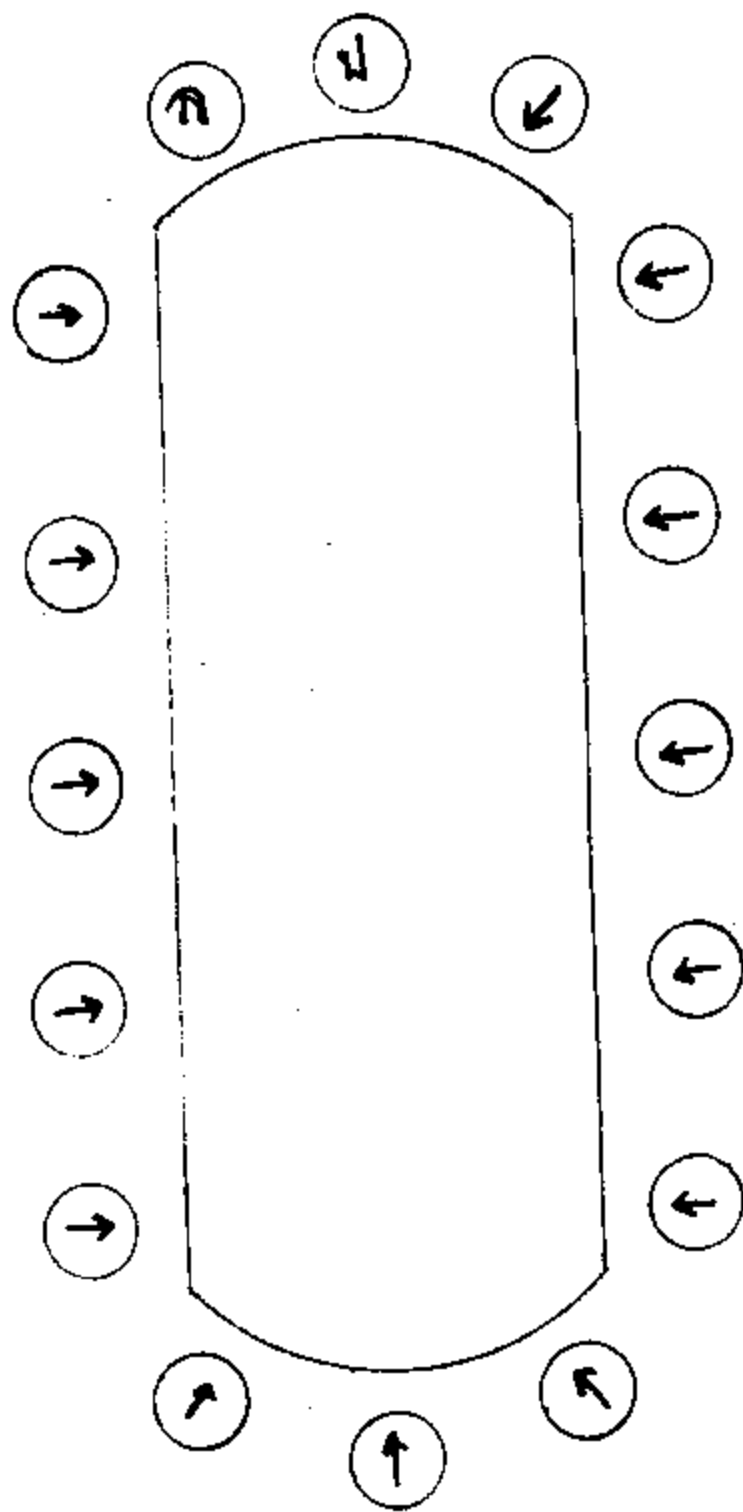
LIIRT

๑. การจัดรูปแบบของที่ประชุมแบบโต๊ะกลมหรือสี่เหลี่ยมจตุรัส (ไม่เกิน ๑๐ คน)

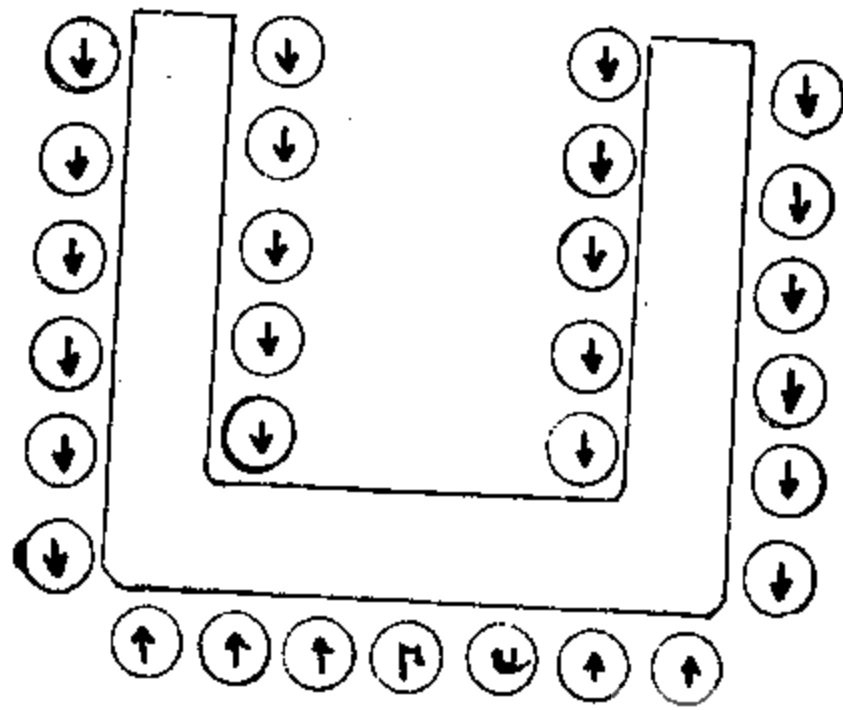
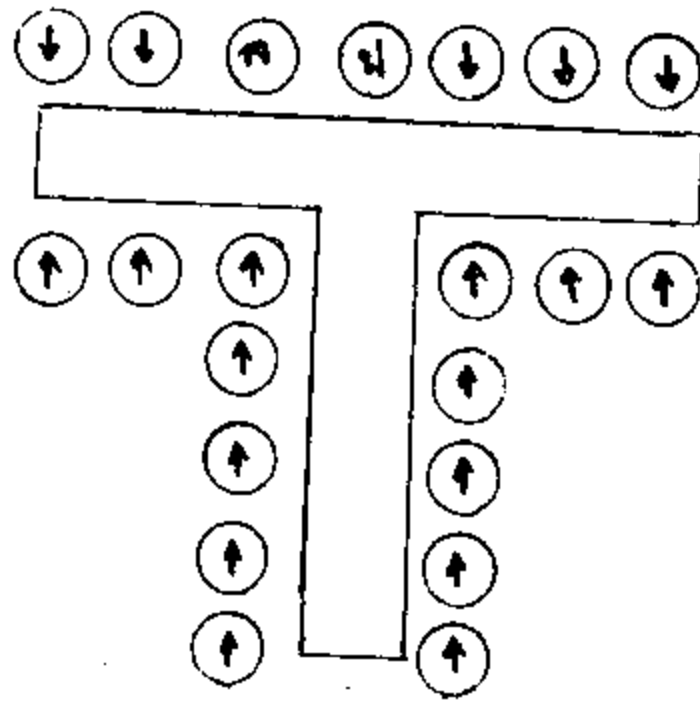

- ป หมายถึง ประธาน
- ค หมายถึง เลขานุการ

๒. การจัดรูปแบบของที่ประชุมแบบโต๊ะรี หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า (๑๐-๒๐ คน)

รูปแบบของที่ประชุมแบบตัวที หรือตัวยู (๒๐ คนขึ้นไป)

- ป หมายถึง ประธาน
- ล หมายถึง เลขานุการ

ง. ส่วนประกอบในที่ประชุม

นอกจากการจัดโต๊ะเก้าอี้ ภายในห้องประชุมแล้ว ผู้จัดประชุมยังต้องรับผิดชอบงานด้านอื่น ซึ่งเป็นส่วนประกอบในที่ประชุม เช่น ระบบขยายเสียงในห้องประชุม ระบบแสงสว่างในห้องประชุม ระบบอากาศในห้องประชุม โทรศัพท์สำหรับห้องประชุม ห้องสุขา สำหรับผู้เข้าร่วมประชุม

ส่วนประกอบในที่ประชุม หมายถึง อุปกรณ์ และวัสดุที่สนับสนุนอุปกรณ์ต่างๆ เช่น เครื่องฉายโปรเจกต์แสงข้ามศีรษะ (Overhead Projector) เครื่องบันทึกเสียง แผ่นภูมิหรือเอกสารประกอบการบรรยาย ตลอดจนรวมถึงสมุดลงทะเบียน กระดาน ปากกา ที่ลบ กระดาษ ดินสอ สมุดบันทึก และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ที่เขี่ยบุหรี่ แก้วน้ำ แจกกันประดับดอกไม้ ฯลฯ

นอกจากนี้ อาจต้องจัดคนคอยต้อนรับและรับรองผู้เข้าร่วมประชุม จัดเลี้ยงอาหารและเครื่องดื่มตามความเหมาะสม

จ. ทำรายงานการประชุม

เมื่อการประชุมสิ้นสุดลงแล้ว เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการประชุม ควรจัดทำรายงานการประชุมโดยทันที แล้วแจ้งและยืนยันมติของที่ประชุมให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทราบ การเขียนรายงานการประชุมเป็นหน้าที่ของเลขานุการที่จะต้องทำทุกครั้งที่มีการประชุม โดยมีจุดมุ่งหมาย ๔ ประการคือ

๑. เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน
๒. เพื่อเป็นการยืนยันเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน
๓. เพื่อเป็นการแสดงกิจการที่ดำเนินมานั้น
๔. เพื่อส่งผลการประชุมนั้น ๆ แจ้งให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทราบ และปฏิบัติต่อไป

การเขียนรายงานการประชุมมีวิธีปฏิบัติด้วยกัน ๓ วิธี คือ

๑. จดละเอียดทุกคำพูดของผู้เข้าร่วมประชุมพร้อมมติ
๒. จดย่อคำพูด เฉพาะที่เป็นประเด็นสำคัญของที่ประชุมอันเป็นเหตุผุดนำไปสู่มติของที่ประชุมพร้อมด้วยมติ

๓. จุดเฉพาะเหตุผลกับมติของที่ประชุม
เทคนิคในการจดบันทึกการประชุม มีดังนี้

๑. ในการจดบันทึกนั้น เลขานุการจะต้องรู้จักเลือกสรรสิ่งที่ควรจดบันทึกลงไป จะต้องรู้ว่าอะไรคือประเด็นสำคัญ อะไรคือผลความ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่กำลังพูดจะช่วยให้เลขานุการตัดสินใจจดบันทึกได้อย่างถูกต้อง

๒. เลขานุการควรบันทึกชื่อของผู้เสนอความคิดเห็นที่สำคัญไว้ด้วย เพื่อจะได้เรียนตามข้อสงสัยต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ หลังจากเลิกประชุมแล้ว

๓. ในการจดบันทึกนั้น ควรใช้วิธีจดบันทึกย่อ หรือขวเลข

๔. เขียนหัวข้อเรื่อง แต่ละหัวข้อเรื่องไว้อย่างชัดเจน เว้นขอบล่าง ช่องว่างระหว่างบรรทัด และช่องว่างระหว่างหัวข้อไว้ให้มากพอสมควร เพื่อให้เห็นความแตกต่างของแต่ละเรื่อง แต่ละประเด็นได้ชัดเจน เพื่อสำหรับแก้ไขถ้อยคำต่าง ๆ ที่จดบันทึกไว้

๕. ควรใช้กระดาษบันทึกที่มีขนาดเหมาะสม และมีขนาดเดียวกัน เพื่อสะดวกแก่การใช้ และการจัดเก็บ

ตัวอย่างรายงานการประชุม

รายงานการประชุมคณะกรรมการ

ครั้งที่/.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ณ ห้องประชุม.....

กรรมการที่มาประชุม

๑.

(ระบุตำแหน่ง)

๒.

๓.

๔.

๕.

๖.

๗.

กรรมการที่ไม่มาประชุม

๑.

(ระบุความจำเป็น)

๒.

๓.

๔.

เริ่มประชุมเวลา

เมื่อกรรมการมาครบองค์ประชุมแล้ว ประธานกล่าวเปิดประชุม และเสนอให้ที่ประชุมพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตามระเบียบวาระของการประชุม ดังนี้

ระเบียบวาระที่ ๑ เรื่องที่ประธานจะแจ้งต่อที่ประชุม

(ข้อความที่แจ้ง)

LIIRT

.....
.....
ที่ประชุมรับทราบ.....
ระเบียบวาระที่ ๒ รับรองรายงานการประชุมครั้งที่แล้ว
(ข้อความ)

.....
.....
มติ.....
ระเบียบวาระที่ ๓
(ข้อความ)

.....
.....
มติ.....
ระเบียบวาระที่ ๔ เรื่องที่เสนอใหม่
(ข้อความ)

.....
.....
มติ.....
ระเบียบวาระที่ ๕ เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)
(ข้อความ)

.....
.....
มติ.....
เลิกประชุมเวลา.....

.....
ผู้จัดรายงานการประชุม
เลขานุการ

